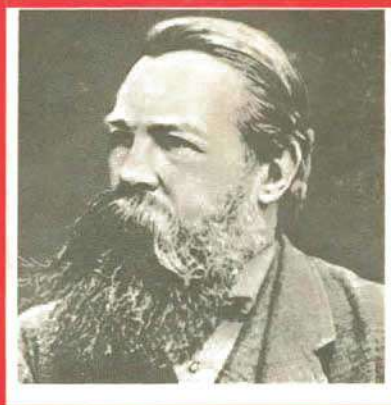
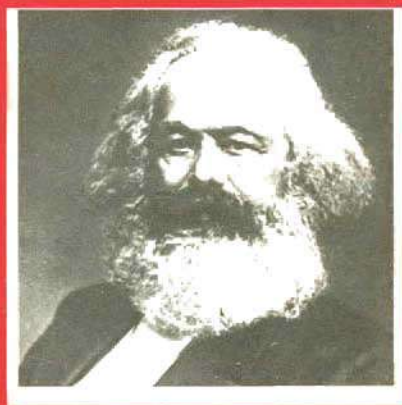

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

ΜΙΚΡΗ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Karl Marx

F. Engels

Κ. ΜΑΡΞ ΚΑΙ Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ

Μ Α Ν Ι Φ Ε Σ Τ Ο
ΤΟΥ
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
ΑΘΗΝΑ 1984

Copyright: Έκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
Σόλωνος 130, 106 81 'Αθήνα
Τηλ. 36 20 835 — 36 40 713

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 1872

Ἡ «Ἐνωση τῶν Κομμουνιστῶν», μιά διεθνῆς ἐργατικὴ Ἐνωση, πού στίς τοτινές συνθήκες μποροῦσε φυσικά νά-
ναι μονάχα μυστική, στό Συνέδριο πού ἔγινε στό Λονδίνο
τό Νοέμβρη τοῦ 1847, ἀνέθεσε στούς ὑποφαινόμενους νά
συντάξουν ἕνα διεξοδικό θεωρητικό καί πραχτικό πρόγραμ-
μα τοῦ κόμματος, πού προοριζόταν γιά δημοσίευση. Ἐτσι
γεννήθηκε τό παρακάτω Μανιφέστο πού τό χειρόγραφό του
ταξίδεψε στό Λονδίνο γιά νά τυπωθεῖ, λίγες βδομάδες πρὶν
ἀπό τὴν ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη*. Δημοσιεύτηκε πρῶτα στά
γερμανικά καί τυπώθηκε τουλάχιστον σέ δώδεκα διαφορε-
τικές ἐκδόσεις σ'αὐτὴ τὴ γλώσσα, στή Γερμανία, στὴν
Ἀγγλία καί στὴν Ἀμερική. Στά ἀγγλικά, γιά πρώτη φο-
ρά βγήκε στά 1850 στό Λονδίνο, στὸν «Κόκκινο Δημοκρά-
τη», μεταφρασμένο ἀπὸ τὴ δ/δα Ἑλεν Μάκφαρλαν καί στά 1871
βγήκε στὴν Ἀμερική τουλάχιστο σέ τρεῖς διαφορετικές

* Πρόκειται γιά τὴν ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1848 στή Γαλλία.
(Σημ. Μετ.).

μεταφράσεις. Στά γαλλικά βγήκε για πρώτη φορά στο Παρίσι, λίγο πριν από την εξέγερση του 'Ιούνη του 1848, και τελευταία δημοσιεύτηκε στο «Σοσιαλιστή» της Νέας 'Υόρκης. 'Ετοιμάζεται τώρα μιά άλλη μετάφραση. Στά πολωνικά βγήκε στο Λονδίνο λίγο ύστερα από την πρώτη γερμανική έκδοση. Στά ρούσικα βγήκε στη Γενεύη στη δεκαετία 1860-70. Καί στά δανικά μεταφράστηκε επίσης άμέσως από την έκδοσή του.

Όσο πολύ κι αν έχουν αλλάξει οί συνθήκες στά τελευταία είκοσι πέντε χρόνια, οί γενικές αρχές πού έκτέθηκαν σ'αυτό τό Μανιφέστο διατηροῦν γενικά καί σήμερα ὄλη τους τήν ὀρθότητα. Μερικά μέρη θά μπορούσαν ἐδῶ καί ἐκεῖ νά διορθωθοῦν. 'Η πραχτική ἐφαρμογή αὐτῶν τῶν ἀρχῶν, ἐξηγεῖ τό ἴδιο τό Μανιφέστο, θά ἐξαρτηθεῖ παντοῦ καί πάντα ἀπό τίς ὑπάρχουσες ἱστορικές συνθήκες καί γι'αὐτό δέν ἀποδίδεται καθόλου ἰδιαίτερη σημασία στά ἐπαναστατικά μέτρα, πού προτείνονται σ'τό τέλος τοῦ 2ου μέρους. Αὐτό τό μέρος θά τό ἐκθέταμε σήμερα ἀπό πολλές ἀπόψεις διαφορετικά. Μπρός στήν τεράστια ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας στά τελευταία εἴκοσι πέντε χρόνια καί στήν κομματική ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης πού προοδεύει μαζί της, μπρός στήν πραχτική πείρα, πρῶτα τῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη, καί ἀκόμα πολύ περισσότερο τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου γιά πρώτη φορά τό προλεταριάτο κράτησε τήν πολιτική ἐξουσία δυό ὀλόκληρους μῆνες, τό πρόγραμμα αὐτό πάλιωσε σέ μερικά μέρη. 'Η Κομμούνα, ἰδίως, ἀπόδειξε ὅτι δέ μπορεῖ ἡ ἐργατική τάξη νά πάρει στά χέρια της τήν ἔτοιμη κρατική μηχανή καί νά τή βάλει σέ κίνηση γιά τούς δικούς της σκοπούς. (Βλέπε τόν «'Εμφύλιο πόλεμο στή Γαλλία, ἐκκλήση τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνούς 'Ενώσης τῶν 'Εργατῶν», γερμανική έκδοση, σελ. 19, ὅπου ἀναπτύσσεται πῶς διεξοδικά). 'Ακόμα, εἶναι αὐτονόητο, ὅτι, γιά σήμερα, ἡ κριτική τῆς σοσιαλιστικῆς φιλολογίας παρουσιάζει κενά, γιατί σταματᾷ ὡς τά 1847 καί ὅτι οἱ παρατηρή-

σεις για τή στάση τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι στα διάφορα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης (4ο μέρος) κι ἂν καί σήμερα ἀκόμα εἶναι ἀκριβεῖς στίς γενικές γραμμές τους, ἔχουν ὥστόσο παλιώσει στίς λεπτομέρειές τους καί μόνο για τό γεγονός ὅτι ἄλλαξε ὀλοκληρωτικά ἡ πολιτική κατάσταση καί ἡ ἱστορική ἐξέλιξη ἐξαφάνισε ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς τά πιά πολλά κόμματα πού ἀπαριθμοῦνται ἐκεῖ.

Ὡστόσο τό Μανιφέστο εἶναι ἕνα ἱστορικό ντοκουμέντο πού δέν ἔχουμε πιά τό δικαίωμα νά τό ἀλλάξουμε. Μπορεῖ μιά μεταγενέστερη ἐκδοση νά βγεῖ συνόδευμένη ἀπό μιά εἰσαγωγή, πού θά γεφυρώσει τήν ἀπόσταση ἀπό τό 1847 ὡς τά σήμερα. Τούτη ἡ ἀνατύπωση μᾶς ἤρθε τόσο ἀναπάντεχα, πού δέ μᾶς δίνει τόν καιρό για μιά τέτια δουλιά.

Λονδίνο, 24 τοῦ Ἰούνη 1872.

Κάρλ Μάρξ, Φρίντριχ Ἐνγκελς

*Γράφηκε ἀπό τοὺς Κ. Μάρξ
καί Φ. Ἐνγκελς*

*για τή γερμανική ἐκδοση τοῦ
«Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ
Κόμματος». Λειψία 1872*

*Σύμφωνα με τήν ἐκδοση
τοῦ 1872*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 1882

Ἡ πρώτη ρωσική ἐκδοση τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος», πού μεταφράστηκε ἀπό τόν Μπακούνιν, βγήκε στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1860-1870¹, στό τυπο-

1. Ἡ χρονολογία δέν εἶναι σωστή. Ἡ ἐκδοση πού ἀναφέρεται βγήκε τό 1869. (Σημ. Σύντ.).

γραφείο του «Κολοκόλ». Τότε, η Δύση μπορούσε να δει σ'αυτήν (στή ρωσική έκδοση του Μανιφέστου) μονάχα ένα φιλολογικό παράδοξο. Μιά τέτια γνώμη θάταν σήμερα αδύνατη.

Πόσο περιορισμένη έχταση ἀγκάλιαζε ἀκόμα τότε (τό Δεκέμβρη του 1847)* τό προλεταριακό κίνημα, τό δείχνει πιό ξεκάθαρα τό τελευταίο κεφάλαιο του Μανιφέστου: «Ἡ στάση τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι σιά διάφορα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης στίς διάφορες χῶρες». Ἐδῶ λείπουν δηλαδή ἴσα-ἴσα ἡ Ρωσία καί οἱ Ἐνωμένες Πολιτεῖες. Ἦταν ἡ ἐποχή πού ἡ Ρωσία ἀποτελοῦσε τήν τελευταία μεγάλη ἐφεδρεία ὅλης τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης καί πού οἱ Ἐνωμένες Πολιτεῖες, ἀποροφοῦσαν μέ τή μετανάστευση τό προλεταριακό πλεόνασμα δύναμης τῆς Εὐρώπης. Οἱ δύο τοῦτες χῶρες προμήθευαν στήν Εὐρώπη πρῶτες ὕλες καί ἦταν σύγχρονα ἀγορές κατανάλωσης γιά τά βιομηχανικά της προϊόντα. Καί οἱ δύο λοιπόν χῶρες ἦταν, μέ τόν ἕναν ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο, στηρίγματα του καθεστώτος πού ὑπῆρχε στήν Εὐρώπη.

Πόσο τελείως διαφορετικά εἶναι τά πράγματα σήμερα! Ἦσα-ἴσα ἡ εὐρωπαϊκή μετανάστευση ἔδωσε τή δυνατότητα στή Βόρεια Ἀμερική ν'ἀναπτύξει μιά γιγάντια γεωργική παραγωγή, πού ὁ συναγωνισμός της κλονίζει συθέμελα τή μεγάλη καί τή μικρή εὐρωπαϊκή γαιοκτησία. Ἡ ἴδια ἐπίσης μετανάστευση ἐπέτρεψε στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες νά καταπιαστοῦν μέ τήν ἐκμετάλλευση τῶν τεράστιων βοηθητικῶν βιομηχανικῶν τους πηγῶν μέ τέτια ἐνεργητικότητα καί σέ τέτια κλίμακα, πού θά πρέπει νά σπάσει σύντομα τό ὧς τά τώρα βιομηχανικό μονοπώλιο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καί εἰ-

* Δηλαδή τόν καιρό πού ὁ Μάρξ καί ὁ Ἐνγκελς γράφανε τό Μανιφέστο. (Σημ. Μετ.).

δικά της Ἀγγλίας. Καί τά δύο αὐτά περιστατικά ἐπιδρῶν μέ τή σειρά τους ἐπαναστατικά πάνω στήν ἴδια τήν Ἀμερική. Ἡ μικρή καί ἡ μέση γαιοκτησία τῶν φάρμερς, αὐτό τό θεμέλιο ὄλου τοῦ πολιτικοῦ της καθεστώτος, ὑποκύπτει βαθμιαία στόν ἀνταγωνισμό τῶν γιγάντων-φάρμερς, ἐνῶ στά βιομηχανικά διαμερίσματα ἀναπτύσσεται ταυτόχρονα γιά πρώτη φορά μαζικό προλεταριάτο καί μιά μυθική συγκέντρωση τῶν κεφαλαίων.

Ἄς περάσουμε τώρα στή Ρωσία! Τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848-1849 ὄχι μονάχα οἱ μονάρχες τῆς Εὐρώπης, μά καί οἱ εὐρωπαῖοι ἄστοί βρῆκαν στή ρωσική ἀνάμιξη τή μοναδική σωτηρία ἀπό τό προλεταριάτο πού μόλις ἄρχιζε νά ξυπνάει. Ἀνακήρυξαν τόν τσάρο ἀρχηγό τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης. Σήμερα ὁ τσάρος εἶναι αἰχμάλωτος τῆς ἐπανάστασης στή Γκατσίνα καί ἡ Ρωσία ἀποτελεῖ τήν προφυλακή τῆς ἐπαναστατικῆς δράσης τῆς Εὐρώπης.

Καθῆκον τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου ἦταν νά διακηρύξει ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἐπικείμενη κατάργηση τῆς σύγχρονης ἀστικῆς ἰδιοκτησίας. Στή Ρωσία ὅμως πλάϊ στήν καπιταλιστική ἀγυρτία πού ἀνθίζει γρήγορα καί στήν ἀστική γαιοκτησία πού μόλις τώρα ἀναπτύσσεται, βλέπουμε ὅτι ἡ μισή καί πάνω γῆ εἶναι κοινή ἰδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν. Τώρα μπαίνει τό ἐρώτημα: μπορεῖ ἄραγε ἡ ρωσική Ὀμπστσινά, αὐτή ἡ σέ μεγάλο πιά βαθμό ὑπονομευμένη μορφή τῆς παμπάλαιας κοινοκτημοσύνης τῆς γῆς, νά περάσει κατευθείαν στήν ἀνώτερη, στήν κομμουνιστική μορφή τῆς κοινῆς γαιοκτησίας; Ἡ ἀντίθετα θά πρέπει νά διατρέξει πρῶτα τήν ἴδια πορεία διάλυσης πού χαρακτηρίζει τήν ἱστορική ἐξέλιξη τῆς Δύσης;

Ἡ μόνη ἀπάντηση πού μπορεῖ νά δοθεῖ σήμερα σ'αὐτό εἶναι: ἂν ἡ ρωσική ἐπανάσταση ἀποτελέσει τό σύνθημα γιά μιά προλεταριακή ἐπανάσταση στή Δύση, ἔτσι πού οἱ δύο μαζί νά συμπληρώνουν ἡ μιά τήν ἄλλη, τότε ἡ τωρινή ρω-

σική κοινή ιδιοκτησία της γης μπορεί να χρησιμεύσει σάν
 άφετηρία για μία κομμουνιστική εξέλιξη.

Λονδίνο, 21 του Γενάρη 1882.

Κάρλ Μάρξ, Φρίντριχ Ένγκελς

*Γράφηκε από τους Κ. Μάρξ
 και Φ. Ένγκελς
 για τη δεύτερη ρωσική έκδοση του
 «Μανιφέστου του Κομμουνιστικού
 Κόμματος». Γενεύη 1882*

*Σύμφωνα με τό
 χειρόγραφο*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 1883

Λυστυχώς είμαι αναγκασμένος να υπογράψω μόνος μου
 τόν πρόλογο τούτης της έκδοσης. Ο Μάρξ, ό άνθρωπος πού
 σ'αυτόν ή εργατική τάξη της Εύρώπης και της Άμερικης
 όφείλει πιά πολλά παρά σέ όποιονδήποτε άλλον, ό Μάρξ
 αναπαύεται στό νεκροταφείο του Χάϊγκέιτ και πάνω στόν
 τάφο του φυτρώνει κιόλας τό πρώτο χορτάρι. Τώρα, ύστερα
 άπ'τό θάνατό του, είναι πού δέ μπορεί πιά νά γίνεται λόγος
 για άλλαγή ή για συμπλήρωση του Μανιφέστου. Ένας λόγος
 παραπάνω πού μέ κάνει νά νομίζω ότι είναι αναγκαίο νά δια-
 πιστώσω ρητά άκόμα μία φορά τά παρακάτω.

Η βασική ιδέα πού κυριαρχεί στό Μανιφέστο είναι ή ιδέα
 ότι ή οικονομική παραγωγή και ή κοινωνική διάρθρωση κά-
 θε ιστορικής εποχής πού προέρχεται άπ'αυτήν αναγκαστικά,
 άποτελοϋν τή βάση για τήν πολιτική και πνευματική ιστορία
 αυτής της εποχής, ότι σύμφωνα μ'αυτά (άπό τόν καιρό της
 διάλυσης της παμπάλαιας κοινής ιδιοκτησίας της γης) όλη
 ή ιστορία ήταν ιστορία ταξικων άγώνων, άγώνων ανάμεσα σέ

τάξεις εκμεταλλεζόμενες και τάξεις εκμεταλλεύτριες, ανάμεσα σε τάξεις ύποτελεις και τάξεις κυρίαρχες, στις διάφορες βαθμίδες της κοινωνικής εξέλιξης, ότι όμως ο αγώνας αυτός έχει φτάσει τώρα μιά βαθμίδα όπου η εκμεταλλεζόμενη και καταπιεζόμενη τάξη (τό προλεταριάτο) δέ μπορεί πιά ν' απελευθερωθεί από την τάξη που την εκμεταλλεύεται και την καταπιέζει (από την αστική τάξη), χωρίς νά απελευθερώσει σύγχρονα και για πάντα ολόκληρη την κοινωνία από την εκμετάλλευση, την καταπίεση και τους ταξικούς αγώνες. Αυτή η βασική ιδέα ανήκει αποκλειστικά και μόνο στο Μάρξ!

Αυτό τό έχω πει πολλές φορές, τώρα όμως είναι ίσα-ίσα που χρειάζεται η δήλωση αυτή νά προταχθεί στο ίδιο τό Μανιφέστο.

Λονδίνο, 28 του 'Ιούνη 1883

Φρίντριχ Ένγκελς

*Γράφηκε από τον Φ. Ένγκελς
για τή γερμανική έκδοση του
«Μανιφέστου του Κομμουνιστικού
Κόμματος». Χότινγκεν-Ζυρίχη 1883*

*Σύμφωνα με την έκδοση
του 1883*

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΟΛΟΓΟ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 1890

Τό Μανιφέστο είχε δική του ζωή. Ένω, όταν βγήκε, χαιρετίστηκε μ' ένθουσιασμό από την τότε ακόμα ολιγάριθμη προφυλακή του επιστημονικού σοσιαλισμού (όπως τό αποδεί-

1. Σ' αυτή την ιδέα, λέω στον πρόλογο της αγγλικής έκδοσης, που κατά τή γνώμη μου είναι προορισμένη νά φέρει για την ιστορική επιστήμη την ίδια πρόοδο που έφερε η θεωρία του Δαρβίνου στις φυσικές επιστήμες,

χουν οι μεταφράσεις που αναφέρονται στον πρώτο πρόλογο), μπήκε σέ λίγο στό περιθώριο, από τήν αντίδραση, που έπακολούθησε τήν ήττα τών εργατῶν του Παρισίου τόν 'Ιούνη του 1848 καί τελικά κηρύχτηκε σέ διωγμό «έν όνόματι του νόμου» μέ τήν καταδίκη τών κομμουνιστῶν τής Κολωνίας τό Νοέμβρη του 1852. Μαζί μέ τήν εξαφάνιση από τή δημόσια σκηνή του εργατικού κινήματος, που χρονολογείται από τήν εποχή τής επανάστασης του Φλεβάρη, περνά στό περιθώριο καί τό Μανιφέστο.

"Όταν ή ευρωπαϊκή εργατική τάξη είχε ξαναδυναμώσει αρκετά για μία καινούργια έφοδο ενάντια στην έξουσία τών κυρίαρχων τάξεων, γεννήθηκε ή Διεθνής "Ενωση τών 'Εργατῶν. Είχε για σκοπό της νά συγχωνεύσει σέ μία μεγάλη στρατιά όλη τή μαχητική εργατιά τής Ευρώπης καί τής 'Αμερικής. Γι' αυτό δέ μπορούσε νά ξεκινήσει από τίς αρχές που εμπαιναν στό Μανιφέστο. "Επρεπε νάχει ένα πρόγραμμα που νά μήν κλείνει τίς πόρτες στά άγγλικά Τρέιντ-Γιούνιονς, στους γάλλους, βέλγους, ιταλούς καί ισπανούς προυντονιστές καί στους γερμανούς λασσαλιστές!. Αυτό τό πρόγραμμα — εισαγωγή στό καταστατικό τής Διεθνούς —

είχαμε καί οι δύο πλησιάζει σιγά-σιγά πολλά χρόνια κιόλας πριν από τό 1845. Τό βιβλίο μου για τήν «Κατάσταση τών εργαζομένων τάξεων στην 'Αγγλία» δείχνει πόσο είχα κινηθεί μόνος μου μπρός, προς τήν κατεύθυνση αυτή. 'Αλλά όταν ξαναβρήκα τό Μάρξ στις Βρυξέλλες, τήν άνοιξη του 1845, τήν είχα πιά επεξεργαστεί ολοκληρωτικά καί μου τήν εξέθεσε σχεδόν μέ τόσο καθαρά λόγια μέ όσα τή συνόψισα πιά πάνω εγώ. (*Σημείωση του Φ. 'Ενγκελς στη γερμανική έκδοση του 1890*).

1. 'Ο Λασσάλ, σχετικά μέ μās αναγνώριζε προσωπικά τόν εαυτό του πάντα σάν «μαθητή» του Μάρξ καί σάν τέτιος στεκότανε φυσικά στό έδαφος του Μανιφέστου. 'Αλλιώς έχουν τά πράγματα μέ τούς όπαδούς του, που δέν πήγαιναν πιά μακριά από τό αίτημά του για παραγωγικούς συνεταιρισμούς μέ κρατικές πιστώσεις καί που διαιρούσαν όλη τήν εργατική τάξη σέ όπαδούς τής κρατικής βοήθειας καί σέ αυτοβοηθούμενους. (*Σημείωση του 'Ενγκελς*).

συντάχτηκε από τό Μάρξ μέ τέτια μαστοριά πού τήν ἀναγνώρισαν ἀκόμα καί ὁ Μπακούιν καί οἱ ἀναρχικοί. Γιά τήν τελική νίκη τῶν θέσεων πού διακηρύσσονται στό Μανιφέστο, ὁ Μάρξ στηρίζεται μοναδικά στήν πνευματική ἀνάπτυξη τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού θάπρεπε νά προκύψει ἀναγκαστικά ἀπό τήν ἐνιαία δράση καί ἀπό τή συζήτηση. Τά γεγονότα καί οἱ ἐναλλαγές στήν πάλη ἐνάντια στό κεφάλαιο, οἱ ἥττες πῶς πολύ ἀπό τίς νίκες, δέ μποροῦσαν νά μὴ δόσουν στούς ἀγωνιζόμενους νά νιώσουν πόσο ἀνεπαρκεῖς ἦταν οἱ ὡς τὰ τότε πανάκειές τους καί δέ μποροῦσαν νά μὴν τοὺς κάνουν νά κατανοήσουν βαθιά τοὺς ἀληθινούς ὄρους τῆς χειραφέτησης τῶν ἐργατῶν. Καί ὁ Μάρξ εἶχε δίκιο. Ἡ ἐργατική τάξη τοῦ 1874, ὅταν διαλυόταν ἡ Διεθνῆς, ἦταν ὀλοτέλα ἄλλη ἀπὸ τήν ἐργατική τάξη τοῦ 1864, τῆ στιγμῆ τῆς ἴδρυσῆς της. Ὁ προυντονισμός στίς Λατινικές χῶρες, ὁ εἰδικός λασσαλισμός στή Γερμανία χαροπάλαιβαν, ἀκόμα καί τὰ τότε ὑπερσυντηρητικά ἀγγλικά Τρέιντ-Γιούνιονς, πλησίαζαν σιγά-σιγά στό σημεῖο, πού στά 1887 ὁ πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου τους στό Σουανσί μπόρεσε νά πεῖ ἐξ ὀνόματός τους: «Ὁ ἠπειρωτικός σοσιαλισμός ἔπαυε νά μᾶς τρομάζει». Μά ὁ ἠπειρωτικός σοσιαλισμός στά 1887 ἦταν πιά σχεδόν ἀποκλειστικά ἡ θεωρία πού διακηρύχθηκε στό Μανιφέστο. Καί ἔτσι ἡ ἱστορία τοῦ Μανιφέστου ἀντανακλᾷ ὡς ἓνα βαθμό τήν ἱστορία τοῦ σύγχρονου ἐργατικοῦ κινήματος ἀπὸ τό 1848 καί δῶ. Σήμερα τό Μανιφέστο εἶναι ἀναμφισβήτητα τό πῶς διαδομένο, τό πῶς διεθνές προϊόν ὅλης τῆς σοσιαλιστικῆς φιλολογογίας, τό κοινό πρόγραμμα πολλῶν ἑκατομμυρίων ἐργατῶν ὅλων τῶν χωρῶν, ἀπὸ τῆ Σιβηρία ὡς τήν Καλλιφόρνια.

Κι ὡστόσο, ὅταν βγῆκε, δέ θά μπορούσαμε νά τό ὀνομάσουμε *σοσιαλιστικό* Μανιφέστο. Μέ τό ὄνομα σοσιαλιστές ἐννοοῦσαν τό 1847 δύο λογιῶν ἀνθρώπους. Ἀπὸ τῆ μιά, τοὺς ὀπαδοὺς τῶν διαφόρων οὐτοπικῶν συστημάτων, ἰδιαίτερα τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ὕουεν στήν Ἀγγλία καί τοῦ Φουριέ στή Γαλλία, πού καί οἱ δύο εἶχαν ἐκφυλιστεῖ σέ ἀπλές αἰ-

ρέσεις πού πέθαιναν σιγά-σιγά. Ἐπό τήν ἄλλη, τούς κομπογιαννίτες ὄλων τῶν εἰδῶν, πού μέ τίς διάφορες πανάκειές τους καί μέ λογῶν-λογῶν μπαλώματα θέλαν νά παραμερίσουν τά κοινωνικά κακά, χωρίς νά βλάψουν καθόλου τό κεφάλαιο καί τό κέρδος. Καί στίς δύο περιπτώσεις, ἐννοοῦσαν ἀνθρώπους, πού βρίσκονταν ἔξω ἀπό τό ἐργατικό κίνημα καί πού ζητοῦσαν πῶς πολύ στήριγμα στίς «μορφωμένες» τάξεις. Ἀλήθεια, ἡ μερίδα ἐκείνη τῶν ἐργατῶν, πού εἶχε πεισθεῖ γιά τήν ἀνεπάρκεια τῶν ἀπλῶν πολιτικῶν ἀλλαγῶν καί ζητοῦσε ἕνα συθέμελο μετασχηματισμό τῆς κοινωνίας, ὀνόμαζε τόν ἑαυτό της *κομμουνιστή*. Ἦταν ἕνας χοντροδουλεμένος ἐνστιχτώδικος μονάχα, καί κάποτε λίγο ὤμος κομμουνισμός, μά ἦταν ἀρκετά δυνατός γιά νά δημιουργήσει δύο συστήματα οὐτοπικοῦ κομμουνισμοῦ: στή Γαλλία τήν Ἰκαρία τοῦ Καμπέ, καί στή Γερμανία τόν κομμουνισμό τοῦ Βάιτλινγκ. Ὁ σοσιαλισμός στά 1847 ἦταν ἕνα κίνημα ἀστικό, ὁ κομμουνισμός ἦταν ἕνα ἐργατικό κίνημα. Ὁ σοσιαλισμός, τουλάχιστον στήν ἡπειρωτική Εὐρώπη, ἦταν κατάλληλος γιά τά σαλόνια, ὁ κομμουνισμός ἦταν ἀκριβῶς τό ἀντίθετο. Καί ἐπειδή ἀπό τότες κιόλας εἶχαμε ἀποφασιστικά τή γνώμη ὅτι «ἡ χειραφέτηση τῶν ἐργατῶν πρέπει νά νῆται ἐργο τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν», δέ μπορούσαμε οὔτε στιγμή νά διστάσουμε ποιό ἀπ'τά δύο ὀνόματα θά διαλέγαμε. Κι ἀπό τότες δέ μᾶς ἦρθε ποτέ στό νοῦ νά τό ἀπορίσουμε.

«Προλετάριοι ὄλων τῶν χωρῶν, ἐνωθεῖτε!». Ὅταν, ἐδῶ καί σαράντα δύο χρόνια, τήν παραμονή τῆς πρώτης παρισινῆς ἐπανάστασης, ὅπου τό προλεταριάτο ἐφανίστηκε μέ δικές του διεκδικήσεις, διακηρύξαμε στόν κόσμο αὐτά τά λόγια, μονάχα μερικές φωνές μᾶς ἀπάντησαν. Στίς 28 τοῦ Σεπτεμβρίου 1864 ὅμως, οἱ προλετάριοι τῶν περισσότερων χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐνώθηκαν γιά νά σχηματίσουν τή Διεθνή Ἐνωση τῶν Ἐργατῶν, μέ τή δοξασμένη ἱστορία της. Ἡ ἴδια ἡ Διεθνῆς ἔζησε, βέβαια, μόνο ἐννιά χρόνια. Ὅμως δέν ὑπάρχει ἄλλη καλύτερη ἀπόδειξη ἀπό τή σημερινή μέρα

γιά τό γεγονόςς ὅτι ἡ αἰώνια συμμαχία τῶν προλετάρων ὄλων τῶν χωρῶν πού ιδρύθηκε ἀπ' αὐτήν ζεῖ ἀκόμα, καί ζεῖ πιά ἔντονα ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Γιατί σήμερα, πού γράφω αὐτές τίς γραμμές, τό προλεταριάτο τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀμερικῆς ἐπιθεωρεῖ τίς δυνάμεις του, πού γιά πρώτη φορά κινητοποιοῦνται σέ μιά στρατιά, κάτω ἀπό μιά σημαία καί γιά ἕναν ἄμεσο σκοπό: γιά τό νομοθετικό καθορισμό τῆς κανονικῆς ὀχτάωρης ἐργάσιμης ἡμέρας, πού διακηρύχτηκε ἀκόμα ἀπό τό 1866, ἀπό τό Συνέδριο τῆς Διεθνούς στή Γενεύη καί ξανά ὕστερα ἀπό τό Ἐργατικό Συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ στά 1889. Καί τό θέαμα τῆς σημερινῆς μέρας θά δείξει στούς καπιταλιστές καί στούς γαιοχτήμονες ὄλων τῶν χωρῶν ὅτι οἱ προλετάριοι ὄλων τῶν χωρῶν εἶναι σήμερα πραγματικά ἐνωμένοι.

Ἄς ἦταν ὁ Μάρξ πλάι μου, νά τόβλεπε αὐτό μέ τά ἴδια του τά μάτια!

Λονδίνο, 1 τοῦ Μάη 1890.

Φ. Ἐνγκελς

*Γράφηκε ἀπό τόν Φ. Ἐνγκελς
γιά τή γερμανική ἔκδοση τοῦ
«Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ
Κόμματος», Λονδίνο 1890*

*Σύμφωνα μέ τήν ἔκδοση
τοῦ 1890*

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ
ΤΟΥ
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

“Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από τήν Εὐρώπη: τό φάντασμα τοῦ κομμουνισμοῦ. “Όλες οἱ δυνάμεις τῆς γερασμένης Εὐρώπης ἐνώθησαν σέ μιά ἱερή συμμαχία γιά νά κυνηγήσουν αὐτό τό φάντασμα: ὁ πάπας καί ὁ τσάρος, ὁ Μέτερνιχ καί ὁ Γκιζό, οἱ γάλλοι ριζοσπάστες καί οἱ γερμανοὶ ἀστυνομικοί.

Ποιό κόμμα τῆς ἀντιπολίτευσης δέν ἔχει κατηγορηθεῖ σάν κομμουνιστικό ἀπό τοὺς ἀντιπάλους του πού κυβερνοῦν, ποιό κόμμα τῆς ἀντιπολίτευσης δέ στιγμάτισε μέ τή σειρά του μέ τήν κατηγορία τοῦ κομμουνισμοῦ τοὺς προοδευτικούς ἀντιπολιτευόμενους, καθώς καί τοὺς ἀντιδραστικούς ἀντιπάλους του;

Δυό πράγματα βγαίνουν ἀπ’τό γεγονός αὐτό:

Ἐο κομμουνισμός ἀναγνωρίζεται πιά ἀπ’όλες τίς εὐρωπαϊκές δυνάμεις σάν μιά δύναμη.

Εἶναι καιρός πιά οἱ κομμουνιστές νά ἐκθέσουν ἀνοιχτά μπροστά σ’ὄλο τόν κόσμο τίς ἀντιλήψεις τους, τοὺς σκοπούς τους, τίς ἐπιδιώξεις τους καί ν’ἀντιπαραθέσουν στό παραμῦθι τοῦ κομμουνιστικοῦ φαντάσματος ἕνα Μανιφέστο τοῦ ἴδιου τοῦ κόμματος.

Γιά τό σκοπό αὐτό συγκεντρώθηκαν στό Λονδίνο κομμουνιστές ἀπό τίς πιό διαφορετικές ἐθνότητες καί συντά-

Ξανε τό παρακάτω Μανιφέστο πού δημοσιεύεται στην αγγλική, στη γαλλική, στη γερμανική, στην ιταλική, στη φλαμανδική καί στη δανική γλώσσα.

I

ΑΣΤΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ¹

Ἡ ἱστορία ὄλων τῶν ὡς τά τώρα κοινωνιῶν² εἶναι ἱστορία ταξικῶν ἀγῶνων.

Ἐλεύθερος καί δούλος, πατρίκιος καί πληβείος, βαρῶ-

1. Μὲ τὴ λέξη *ἀστική τάξη* ἐννοοῦμε τὴν τάξη τῶν σύγχρονων καπιταλιστῶν πού εἶναι ἀτόχοι τῶν κοινωνικῶν μέσων παραγωγῆς καί πού ἐκμεταλεύονται τὴ μισθωτὴ ἐργασία. Μὲ τὴ λέξη *προλεταριάτο* ἐννοοῦμε τὴν τάξη τῶν σύγχρονων μισθωτῶν ἐργατῶν πού, ἐπειδὴ δὲν κατέχουν καθόλου δικά τους μέσα παραγωγῆς, εἶναι ἀναγκασμένοι νά πουλοῦν τὴν ἐργατικὴ τους δύναμη γιὰ νά μποροῦν νά ζήσουν. (*Σημείωση τοῦ Ἐνγκελς στὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση τοῦ 1888*).

2. Ἡ, ἀκριβέστερα, ἡ *γραφτὴ* ἱστορία. Στὰ 1847 ἡ προϊστορία τῆς κοινωνίας, ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση πού εἶχε προηγηθεῖ ἀπὸ κάθε γραφτὴ ἱστορία, ἦταν σχεδὸν πέρα γιὰ πέρα ἀγνωστὴ. Τότε ὁ Χατζγάουζεν ἀνακάλυψε τὴν κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς στὴ Ρωσία. Ὁ Μάουερ ἀπόδειξε ὅτι ἡ κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς ἀποτελεῖ τὴν κοινωνικὴ βάση ἀπ' ὅπου προήλθαν ἱστορικὰ ὄλες οἱ γερμανικὲς φυλές. Ὑστερα ἀνακάλυψαν σιγά-σιγά ὅτι οἱ ἀγροτικὲς κοινότητες μὲ τὴν κοινὴ κατοχὴ τῆς γῆς, ἀποτελοῦσαν τὴν πρωταρχικὴ μορφή τῆς κοινωνίας ἀπ' τὴς Ἰνδίες ὡς τὴν Ἴρλανδία. Τέλος, ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση αὐτῆς τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας ἀποκαλύφθηκε στὴν τυπικὴ τῆς μορφή μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ Μόργκαν, πού ἐπιστέγαζε ὅλο τὸ ἔργο, γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ γένους καί τὴ θέση τοῦ μέσα στὴ φύση. Μὲ τὴ διάλυση αὐτῶν τῶν πρωταρχικῶν

νος καὶ δουλολάροικος, μάστορας! καὶ κάλφας, μὲ μιά λέξη, καταπιεστής καὶ καταπιεζόμενος, βρίσκονται σὲ ἀκατάπαυστη ἀντίθεση μεταξύ τους, ἔκαναν ἀδιάκοπο ἀγώνα, πότε σκεπασμένο, πότε ἀνοιχτό, ἕναν ἀγώνα πού τελείωνε κάθε φορά μὲ τὸν ἐπαναστατικό μετασχηματισμὸ ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας ἢ μὲ τὴν ἀπὸ κοινού καταστροφή τῶν τάξεων πού ἀγωνίζονταν.

Στὶς προηγούμενες ἐποχές τῆς ἱστορίας βρίσκουμε σχεδὸν παντοῦ μιά πλήρη διαίρεση τῆς κοινωνίας σὲ διάφορες τάξεις, μιά πολύτερη κλιμάκωση τῶν κοινωνικῶν θέσεων. Στὴν ἀρχαία Ρώμη βρίσκουμε πατρίκιους, ἱππεῖς, πληβείους, δούλους. Στὸ μεσαίωνα φεουδάρχες, ὑποτελεῖς, μαστόρους, καλφάδες, δουλολάροικους καὶ πρόσθετα σὲ κάθε μιά ἀπ' αὐτές τὶς τάξεις βρίσκουμε ξανά ἰδιαιτέρως κλιμακώσεις.

Ἡ σύγχρονη ἀστική κοινωνία πού πρόβαλε ἀπὸ τὴν καταστροφή τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, δὲν κατάργησε τὶς ταξικὲς ἀντιθέσεις, ἔβαλε μονάχα στὴ θέση τῶν παλιῶν, νέες τάξεις, νέους ὄρους καταπίεσης, νέες μορφές πάλης.

Ὡστόσο, ἡ ἐποχὴ μας, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀστικῆς τάξης, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀπλοποίησε τὶς ταξικὲς ἀντιθέσεις. Ὁλόκληρη ἡ κοινωνία ὅλο καὶ περισσότερο χωρίζεται σὲ δύο μεγάλα ἀντίπαλα στρατόπεδα, σὲ δύο με-

κοινοτήτων, ἀρχίζει ὁ χωρισμὸς τῆς κοινωνίας σὲ ξεχωριστὲς καὶ τελικὰ ἀνταγωνιζόμενες τάξεις. Προσπάθησα νὰ παρακολουθήσω τὴν πορεία αὐτῆς τῆς διάλυσης στὴν «Καταγωγή τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ κράτους», δεύτερη ἐκδοση, Στουτγάρδη 1886. (*Σημείωση τοῦ Ἐνγκελς στὴν ἀγγλικὴ ἐκδοση τοῦ 1888. Στὴ γερμανικὴ ἐκδοση τοῦ 1890 λέγει ἡ τελευταία φράση αὐτῆς τῆς σημείωσης*). (Σημ. Σύντ.).

1. Μάστορας τῶν συντεχνιῶν — πρόκειται γιὰ μέλος τῆς συντεχνίας πού ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα, γιὰ τὸ μάστορα μέσα στὴ συντεχνία κι ὄχι γιὰ τὸ γεροντότερο μέσα σ' αὐτήν. (*Σημείωση τοῦ Ἐνγκελς στὴν ἀγγλικὴ ἐκδοση τοῦ 1888*).

γάλες τάξεις, πού βρίσκονται άμεσα άντιμέτωπες ή μιά μέ τήν άλλη: στήν άστική τάξη καί στό προλεταριάτο.

Άπ' τούς δουλοπάροικους τού μεσαιώνα προήλθαν οί έλεύθεροι πολίτες τών πρώτων πόλεων. Άπ' αυτόν τόν άστικό πληθυσμό αναπτύχθηκαν τά πρώτα στοιχεία τής άστικής τάξης.

Η ανακάλυψη τής Άμερικής, ό περίπλους τής Άφρικής, δημιούργησαν γιά τήν άστική τάξη, πού γεννιόταν, ένα καινούργιο πεδίο δράσης. Οί άγορές τών ανατολικών Ινδιών καί τής Κίνας, ό άποικισμός τής Άμερικής, οί άνταλλαγές μέ τίς άποικίες, ό πολλαπλασιασμός τών μέσων άνταλλαγής καί τών έμπορευμάτων γενικά, δόσανε μιάν άγνωστη ως τά τότε ώθηση στό έμπόριο, στή ναυτιλία, στή βιομηχανία καί προκάλεσαν έτσι μιά γοργή ανάπτυξη τού έπαναστατικού στοιχείου τής φεουδαρχικής κοινωνίας πού κατέρεε.

Ό ίσαμε τότε φεουδαρχικός ή συντεχνιακός τρόπος οργάνωσης τής βιομηχανίας δέν έφτανε πιά γιά νά καλύψει τίς άνάγκες πού μέ τίς νέες άγορές μεγάλωναν. Η μανιφακτούρα πήρε τή θέση του. Οί συντεχνιακοί μαστόροι παραμερίστηκαν από τή βιομηχανική μεσαία τάξη. Ό καταμερισμός τής δουλιās ανάμεσα στίς διάφορες συντεχνίες εξαφανίστηκε μπροστά στόν καταμερισμό τής δουλιās μέσα στό ίδιο τό ξεχωριστό εργαστήρι.

Μά οί άγορές όλο καί μεγάλωναν, ή ζήτηση όλο καί αύξαινε. Καί ή μανιφακτούρα δέν έπαρκοϋσε πιά. Τότε ό άτμός καί ή μηχανή έπαναστατήσανε τή βιομηχανική παραγωγή. Στή θέση τής μανιφακτούρας μπήκε ή μεγάλη σύγχρονη βιομηχανία. Στή θέση τής βιομηχανικής μεσαίας τάξης, μπήκαν οί βιομήχανοι έκατομμυριοϋχοι, οί άρχηγοί όλόκληρων βιομηχανικών στρατιών, οί σύγχρονοι άστοί.

Η μεγάλη βιομηχανία δημιούργησε τήν παγκόσμια άγορά, πού είχε προετοιμαστεί από τήν ανακάλυψη τής Άμερικής.

Ἡ παγκόσμια ἀγορά ἔδωσε μίαν ἀπέραντη ἀνάπτυξη στό ἐμπόριο, στή ναυτιλία, στά μέσα συγκοινωνίας τῆς ξηρᾶς. Αὐτή ἡ ἀνάπτυξη μέ τή σειρά τῆς ἐπέδρασε στήν ἐπέχταση τῆς βιομηχανίας. Καί στό βαθμό πού ἐπεχτεινόταν ἡ βιομηχανία, τό ἐμπόριο, ἡ ναυτιλία, οἱ σιδηρόδρομοι, στόν ἴδιο βαθμό ἀναπτυσσόταν ἡ ἀστική τάξη, αὐξαινε τά κεφάλαιά τῆς, ἀπωθοῦσε στό περιθώριο ὅλες τίς τάξεις πού κληροδότησε ὁ μεσαιῶνας.

Βλέπουμε, λοιπόν, πώς ἡ ἴδια ἡ σύγχρονη ἀστική τάξη εἶναι προϊόν μιᾶς πολύχρονης ἐξέλιξης, μιᾶς σειρᾶς ἀπό ἀνατροπές στόν τρόπο παραγωγῆς καί ἐπικοινωνίας.

Καθεμίᾳ ἀπ'αὐτές τίς βαθμίδες ἐξέλιξης τῆς ἀστικῆς τάξης, συνοδεύοταν ἀπό μίαν ἀντίστοιχη πολιτική πρόοδο¹. Ἡ ἀστική τάξη, τάξη καταπιεζόμενη κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τῶν φεουδαρχῶν ἀρχόντων, ἔνοπλη αὐτοδιοικούμενη ἑταιρία μέσα στήν κοινότητα², ἔδω ἀνεξάρτητη δημοκρατία τῆς πόλης ἐκεῖ τρίτη τάξη πού εἶναι φόρου ὑποτελῆς στή μοναρχία³, ὕστερα, στήν περίοδο τῆς μανιφακτούρας, ἀντίβαρο ἐνάντια στούς εὐγενεῖς στήν περιορισμένη ἀπ'τούς

1. Στήν ἀγγλική ἐκδόση τοῦ 1888 πού τήν ἐπέβλεψε ὁ Ἔνγκελς, ὕστερα ἀπό τή λέξη: «πρόοδο», μῆκαν οἱ λέξεις: «αὐτῆς τῆς τάξης». (Σημ. Σύντ.).

2. «Κοινότητες» λέγονταν οἱ πόλεις πού δημιουργήθηκαν στή Γαλλία, ἀκόμα πρὶν νά μπορέσουν νά ἀποσπάσουν ἀπό τοὺς φεουδάρχες ἀφέντες καί τοὺς μαστόρους τοπική αὐτοδιοίκηση καί πολιτικά δικαιώματα σάν «τρίτη τάξη». Γιά νά μιλήσουμε γενικά, ἔδω ἀναφέραμε σάν τυπική χώρα γιά τήν οἰκονομική ἐξέλιξη τῆς ἀστικῆς τάξης τήν Ἀγγλία, καί γιά τήν πολιτική τῆς ἐξέλιξη τῆ Γαλλία. (Σημείωση τοῦ Ἔνγκελς στήν ἀγγλική ἐκδόση τοῦ 1888).

Ἔτσι λέγαν τήν ἀστική τους κοινότητα οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων στήν Ἰταλία καί στή Γαλλία, μύλις ἐξαγόραζαν ἢ ἀποσποῦσαν ἀπό τοὺς φεουδάρχες ἀφέντες τους τά πρῶτα δικαιώματα γιά αὐτοδιοίκηση. (Σημείωση τοῦ Ἔνγκελς στή γερμανική ἐκδόση τοῦ 1890).

3. Στήν ἀγγλική ἐκδόση τοῦ 1888, ὕστερα ἀπό τίς λέξεις: «ἀνεξάρτητη δημοκρατία τῶν πόλεων», μῆκαν οἱ λέξεις: «(Ἔ) Ὅπως στήν Ἰταλία καί στή

φεουδάρχες μοναρχία ή στην απόλυτη μοναρχία και κύριο στήριγμα των μεγάλων μοναρχιών γενικά, ή αστική τάξη, από τότε που δημιουργήθηκε ή μεγάλη βιομηχανία και ή παγκόσμιά αγορά, κατάχτησε τελικά τήν αποκλειστική πολιτική έξουσία στο σύγχρονο αντιπροσωπευτικό κράτος. Ή σύγχρονη κρατική έξουσία είναι μονάχα μιά επιτροπή που διαχειρίζεται τίς κοινές ύποθέσεις τής αστικής τάξης στο σύνολό της.

Ή αστική τάξη έπαιξε στην ιστορία ένα ρόλο εξαιρετικά επαναστατικό.

Παντού όπου ή αστική τάξη ήρθε στην έξουσία, κατέστρεψε όλες τίς φεουδαρχικές, πατριαρχικές και ειδυλλιακές σχέσεις. Ξεσπασε χωρίς οίκτο όλους τούς πολυποίκιλους φεουδαρχικούς δεσμούς που συνδέανε τόν άνθρωπο μέ τούς φυσικούς ανώτερους του και δέν άφησε κανέναν άλλο δεσμό ανάμεσα σέ άνθρωπο και σέ άνθρωπο, εκτός από τό γυμνό συμφέρον, από τήν αναισθητη «πληρωμή τοίς μετρητοίς». Ξπνιξε στά παγωμένα νερά του εγωϊστικού ύπολογισμού τά ιερά ρίγη του εύλαβικού ρεμβασμού, του ίπποτικού ένθουσιασμού, τής μικροαστικής μελαγχολίας. Μετέτρεψε τήν προσωπική αξιοπρέπεια σέ ανταλλαχτική άξία και στή θέση των άπειράριθμων γραφτών και των έντιμα άποχτημένων έλευθεριών έβαλε τή μοναδική άσυνείδητη έλευθερία του έμπορίου. Μέ μιά λέξη, στή θέση τής σκεπασμένης μέ θρησκευτικές και πολιτικές αυταπάτες έκμετάλλευσης, έβαλε τήν άνοιχτή, ξεδιάντροπη, άμεση, σκληρή έκμετάλλευση.

Ή αστική τάξη άφαίρεσε τό φωτοστέφανο άπ'όλα, τά ως τά τότε, άξιοσέβαστα επαγγέλματα που τά αντίκρυζαν μέ θρησκευτική εύλάβεια. Τό γιατρό, τό νομικό, τόν παπά,

Γερμανία)» και ύστερα από τίς λέξεις: «τρίτη τάξη, που ήταν φόρο ύποτελής στη μοναρχία», μήκαν οί λέξεις: «(όπως στη Γαλλία)». (Σημ. Σύντ.).

τόν ποιητή, τόν άνθρωπο τῆς ἐπιστήμης, τούς μετέτρεψε σέ μισθωτούς ἐργάτες τῆς.

Ἡ ἀστική τάξη ξέσκισε τόν πέπλο τοῦ συναισθηματισμοῦ πού σκέπαζε τίς οἰκογενειακές σχέσεις καί τίς ἔκανε ξεκάθαρες χρηματικές σχέσεις.

Ἡ ἀστική τάξη ἔδειξε πώς ἡ χτηνώδικο ἐκδήλωση δύναμης στό μεσαίωνα, πού τόσο τή θαυμάζει ἡ ἀντίδραση, βρῆκε τήν ταιριαστή τῆς συμπλήρωση στήν πιά ἀκαμάτικη τεμπελιά. Πρώτη ἀπόδειξη τί μπορεῖ νά κατορθώσει ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα. Ἐκανε τελείως διαφορετικά θαύματα ἀπ'τίς πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, ἀπό τά ρωμαϊκά ὑδραγωγεία καί τίς γοθικές μητροπόλεις. Πραγματοποίησε τελείως διαφορετικές ἐκστρατείες ἀπό τίς μεταναστεύσεις τῶν λαῶν καί τίς σταυροφορίες.

Ἡ ἀστική τάξη δέ μπορεῖ νά ὑπάρχει χωρίς νά ἐπαναστατεῖ ἀδιάκοπα τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς, δηλαδή τίς σχέσεις παραγωγῆς, δηλαδή ὅλες τίς κοινωνικές σχέσεις. Ἀντίθετα, ἡ ἀμετάβλητη διατήρηση τοῦ παλιοῦ τρόπου παραγωγῆς ἀποτελοῦσε τόν πρῶτο ὄρο ὑπαρξῆς γιά ὅλες τίς προηγούμενες βιομηχανικές τάξεις. Ἡ συνεχῆς ἀνατροπή τῆς παραγωγῆς, ὁ ἀδιάκοπος κλονισμός ὄλων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἡ αἰώνια ἀβεβαιότητα καί κίνηση, διακρίνουν τήν ἀστική ἐποχή ἀπό ὅλες τίς προηγούμενες. Διαλύονται ὅλες οἱ στέρεες καί σκουριασμένες σχέσεις μέ τήν ἀκολουθία τους ἀπό παλιές σεβάσμιες παραστάσεις καί ἀντιλήψεις κι ὅλες ὅσες καινούργιες διαμορφώνονται παλιώνουν πρὶν προλάβουν νά ἀποστεωθοῦν. Καθετί τό κλειστό καί τό στεκούμενο ἐξατμίζεται, καθετί πού ἦταν ἱερό βεβηλώνεται καί τέλος οἱ ἄνθρωποι ἀναγκάζονται ν'ἀντικρύζουν μέ νηφάλιο μάτι τή θέση τους στή ζωὴ καί τίς ἀμοιβαῖες σχέσεις τους.

Ἡ ἀνάγκη νά μεγαλώνει ὀλοένα τήν πούληση τῶν προϊόντων τῆς, κυνηγᾷ τήν ἀστική τάξη πάνω σ'ὅλη τή γῆνινη σφαῖρα. Εἶναι ὑποχρεωμένη νά φωλιάζει παντοῦ, νά ἐγκαθίσταται παντοῦ, νά ἀποκαθιστᾷ παντοῦ σχέσεις.

Μέ τήν ἐκμετάλλευση τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, ἡ ἀστική τάξη διαμορφώνει κοσμοπολιτικά τήν παραγωγή καί τήν κατανάλωση ὄλων τῶν χωρῶν. Πρός μεγάλη λύπη τῶν ἀντιδραστικῶν, ἀφαίρεσε τό ἔθνικό ἔδαφος κάτω ἀπό τά πόδια τῆς βιομηχανίας. Ἐκμηδενίστηκαν κι ἐξακολουθοῦν καθημερινά νά ἐκμηδενίζονται οἱ παμπάλαιες ἔθνικες βιομηχανίες. Ἐκτοπίζονται ἀπό νέες βιομηχανίες πού ἡ εἰσαγωγή τους γίνεται ζωτικό ζήτημα γιά ὄλα τά πολιτισμένα ἔθνη, ἀπό βιομηχανίες πού δέν ἐπεξεργάζονται πιά ντόπιες πρώτες ὕλες πού βρίσκονται στίς πιό ἀπομακρυσμένες ζῶνες καί πού τά προϊόντα τους δέν καταναλώνονται μονάχα στήν ἴδια τή χώρα, ἀλλά ταυτόχρονα σέ ὄλα τά μέρη τοῦ κόσμου. Στή θέση τῶν παλιῶν ἀναγκῶν, πού ἱκανοποιοῦνταν ἀπό τά ἔθνικά προϊόντα, μπαίνουν καινούργιες ἀνάγκες πού γιά νά ἱκανοποιηθοῦν ἀπαιτοῦν προϊόντα τῶν πιό ἀπομακρυσμένων χωρῶν καί κλιμάτων. Στή θέση τῆς παλιάς τοπικῆς καί ἔθνικῆς αὐτάρκειας καί ἀποκλειστικότητας, μπαίνει μιᾶ ὀλόπλευρη συναλλαγῆ, μιᾶ ὀλόπλευρη ἀλληλοεξάρτηση τῶν ἐθνῶν. Κι αὐτό πού γίνεται στήν ὕλική παραγωγή γίνεται καί στήν πνευματική παραγωγή. Τά πνευματικά προϊόντα τῶν ξεχωριστῶν ἐθνῶν γίνονται κοινό χτήμα. Ἡ ἔθνικῆ μονομέρεια καί ὁ ἔθνικός περιορισμός γίνονται ὄλο καί πιό ἀδύνατα καί ἀπό τίς πολλές ἔθνικες καί τοπικές φιλολογίες διαμορφώνεται μιᾶ παγκόσμια φιλολογία.

Μέ τή γρήγορη βελτίωση ὄλων τῶν ἐργαλειῶν παραγωγῆς, μέ τήν ἀπεριόριστη διευκόλυνση τῶν συγκοινωνιῶν, ἡ ἀστική τάξη τραβάει στόν πολιτισμό ὄλα, ἀκόμα καί τά πιό βάρβαρα ἔθνη. Οἱ φτηνές τιμές τῶν ἐμπορευμάτων της εἶναι τό βαρῦ πυροβολικό πού γκρεμίζει ὄλα τά σινικά τεῖχη, καί πού ἀναγκάζει νά συνθηκολογήσει ἀκόμα καί τό πιό σκληροτράχηλο μίσος τῶν βαρβάρων ἐνάντια στούς ξένους. Ἀναγκάζει ὄλα τά ἔθνη νά δεχτοῦν τόν ἀστικό τρόπο παραγωγῆς, ἄν δέ θέλουν νά χαθοῦν. Τά ἀναγκάζει νά εἰσάγουν στή χώρα τους τόν λεγόμενο πολιτισμό, δηλ. νά γίνουν

άστοί. Μέ μιά λέξη δημιουργεί έναν κόσμο «κατ'εικόνα της».

Ἡ ἀστική τάξη ὑπόταξε τήν ὑπαιθρο στήν κυριαρχία τῆς πόλης. Δημιούργησε τεράστιες πόλεις, αὐξήσε σέ μεγάλο βαθμό τόν ἀριθμό τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ σέ σύγκριση μέ τόν ἀγροτικό καί ἀπέσπασε ἔτσι ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν ἡλιθιότητα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Ὅπως ἐξάρτησε τήν ὑπαιθρο ἀπό τήν πόλη, ἔτσι ἐξάρτησε τά βάρβαρα καί τά μισοβάρβαρα ἔθνη ἀπό τά πολιτισμένα, τοὺς ἀγροτικούς λαούς ἀπό τοὺς ἀστικούς λαούς, τήν Ἀνατολή ἀπό τή Δύση.

Ἡ ἀστική τάξη ὅλο καί περισσότερο καταργεῖ τό κομμάτισμα τῶν μέσων παραγωγῆς, τῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ πληθυσμοῦ. Συσσώρευσε τόν πληθυσμό, συνένωσε τά μέσα παραγωγῆς καί συγκέντρωσε τήν ἰδιοκτησία σέ λιγοστά χέρια. Ἡ ἀναγκαία συνέπεια ἦταν ὁ πολιτικός συγκεντρωτισμός. Ἀνεξάρτητες ἐπαρχίες μέ διαφορετικά συμφέροντα, μέ διαφορετικούς νόμους, κυβερνήσεις καί δασμούς, καί πού συνδέονταν μεταξύ τους σχεδόν μονάχα μέ σχέσεις συμμαχίας, συσπειρώθηκαν σέ ἕνα ἔθνος, σέ μιά κυβέρνηση, σέ ἕνα νόμο, σέ ἕνα ἐθνικό ταξικό συμφέρον, σέ μιά τελωνειακή ζώνη.

Ἡ ἀστική τάξη μέσα στή μόλις ἐκατόχρονη κυριαρχία της δημιούργησε παραγωγικές δυνάμεις πιο πολυάριθμες καί πιο κολοσσιαίες ἀπό ὅσες εἶχαν δημιουργήσει ὅλες μαζί οἱ περασμένες γενεές. Ὑποταγή τῶν δυνάμεων τῆς φύσης, μηχανές, ἐφαρμογή τῆς χημείας στή βιομηχανία καί στή γεωργία, ἀτμοπλοῖα, σιδηρόδρομοι, ἠλεκτρικοί τηλέγραφοι, ἐκχέρσωση ὁλόκληρων ἡπείρων, διαρύθμιση τῶν ποταμῶν σέ πλωτοῦς, ὁλόκληροι πληθυσμοί πού ξεπετιοῦνται ἀπ' τή γῆ — ποίος ἄλλος προηγούμενος αἰώνας θά μπορούσε νά ὑποπτευθεῖ πώς στοὺς κόλπους τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας λαγοκοιμόντουσαν τέτιες παραγωγικές δυνάμεις;

Εἶδαμε λοιπόν: τά μέσα παραγωγῆς καί συγκοινωνίας πού πάνω στή βάση τους διαμορφώθηκε ἡ ἀστική τάξη, δημιουρ-

γήθηκαν στη φεουδαρχική κοινωνία. Σ'έναν όρισμένο βαθμό ανάπτυξης αὐτῶν τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ συγκοινωνίας, οἱ συνθήκες μέσα στίς ὁποῖες παρήγε καὶ ἀντάλλασσε ἡ φεουδαρχική κοινωνία, ἡ φεουδαρχική ὀργάνωση τῆς γεωργίας καὶ τῆς μανιφακτούρας, μέ μιὰ λέξη οἱ φεουδαρχικές σχέσεις ἰδιοκτησίας, δέν ἀνταποκρίνονταν πιά στίς ἀναπτυγμένες κιόλας παραγωγικές δυνάμεις. Ἐμπόδιζαν τήν παραγωγή, ἀντίς νά τήν προωθοῦν. Μεταβλήθηκαν σέ ἰσάριθμα δεσμά. Ἐπρεπε νά σπάσουν, ἔσπασαν.

Στή θέση τους μπῆκε ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, μέ μιὰ ἀνάλογη κοινωνική καὶ πολιτική συγκρότηση, μέ τήν οἰκονομική καὶ πολιτική κυριαρχία τῆς ἀστικής τάξης.

Μπρός στά μάτια μας συντελεῖται μιὰ παρόμοια κίνηση. Οἱ ἀστικές σχέσεις παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς, οἱ ἀστικές σχέσεις ἰδιοκτησίας, ἡ σύγχρονη ἀστική κοινωνία, πού δημιούργησε τόσο ἰσχυρά μέσα παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς, μοιάζει μέ τό μάγο ἐκεῖνο πού δέν καταφέρνει πιά νά κυριαρχήσει πάνω στίς καταθόνιες δυνάμεις πού κάλεσε ὁ ἴδιος. Ἐδῶ καὶ δεκάδες χρόνια, ἡ ἱστορία τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά ἡ ἱστορία τῆς ἐξέγερσης τῶν σύγχρονων παραγωγικῶν δυνάμεων ἐνάντια στίς σύγχρονες παραγωγικές σχέσεις, ἐνάντια στίς σχέσεις ἰδιοκτησίας, πού ἀποτελοῦν τούς ὄρους ὑπαρξης τῆς ἀστικής τάξης καὶ τῆς κυριαρχίας της. Ἄρκει ν'ἀναφέρουμε τίς ἐμπορικές κρίσεις πού μέ τήν περιοδική τους ἐπανάληψη ὄλο καὶ πῶ ἀπειλητικά ἀμφισβητοῦν τήν ὑπόστασή τῆς ἀστικής κοινωνίας. Στίς ἐμπορικές κρίσεις καταστρέφεται ταχτικά ἕνα μεγάλο μέρος ὄχι μονάχα τῶν ἔτοιμων προϊόντων, ἀλλά ἀκόμα καὶ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πού εἶχαν δημιουργηθεῖ. Στίς κρίσεις ξεσπᾷ μιὰ κοινωνική ἐπιδημία πού σέ κάθε ἄλλη προηγούμενη ἐποχή θά φαινότανε σάν παραλογισμός, ἡ ἐπιδημία τῆς ὑπερπαραγωγῆς. Ἡ κοινωνία ξαφνικά βρῖσκεται ριγμένη πίσω σέ κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας. Θάλεγε κανένας ὅτι ἕνας λιμός, ἕνας γενικός πόλεμος

ερήμωσης τῆς ἔκοψε ὅλα τὰ μέσα ὑπαρξης. Ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο φαίνονται ἐκμηδενισμένα. Καί γιατί; Γιατί ἡ κοινωνία ἔχει πάρα πολύ πολιτισμό, πάρα πολλά μέσα ὑπαρξης, πάρα πολλή βιομηχανία, πάρα πολύ ἐμπόριο. Οἱ παραγωγικές δυνάμεις πού διαθέτει δέ χρησιμεύουν πιά γιὰ τὴν προώθηση τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ¹ καὶ τῶν ἀστικῶν σχέσεων ἰδιοχτησίας. Ἀντίθετα, ἔγιναν πάρα πολύ μεγάλες γι' αὐτές τίς σχέσεις, ἐμποδίζονται ἀπὸ αὐτές. Καί κάθε φορά πού οἱ οἰκονομικές παραγωγικές δυνάμεις ξεπερνοῦν τὸ ἐμπόδιο αὐτό, φέρνουν σέ ἀναταραχὴ ὀλόκληρη τὴν ἀστική κοινωνία, ἀπειλοῦν τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀστικῆς ἰδιοχτησίας. Οἱ ἀστικές σχέσεις ἔγιναν πάρα πολύ στενές γιὰ νὰ περιλάβουν τὰ πλούτη πού δημιουργήθηκαν ἀπ'αὐτές. Πῶς ξεπερνᾶ ἡ ἀστική τάξη τίς κρίσεις; Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καταστρέφοντας ἀναγκαστικά μάζες ἀπὸ παραγωγικές δυνάμεις. Ἀπὸ τὸ ἄλλο, καταχτώντας καινούργιες ἀγορές καὶ ἐκμεταλλεζόμενη πῶς βαθιὰ τίς παλιές. Πῶς λοιπόν; Προετοιμάζοντας πῶς ὀλόπλευρες καὶ πῶς τεράστιες κρίσεις καὶ ἐλαττώνοντας τὰ μέσα γιὰ νὰ προλαβαίνει τίς κρίσεις.

Τὰ ὄπλα πού χρησιμοποίησε ἡ ἀστική τάξη γιὰ ν'ἀνατρέψει τὴν φεουδαρχία στρέφονται τώρα ἐνάντια στὴν ἴδια τὴν ἀστική τάξη.

Μά ἡ ἀστική τάξη δὲ σφυρηλάτησε μονάχα τὰ ὄπλα πού τῆς φέρνουν τὸ θάνατο. Δημιούργησε καὶ τοὺς ἀνθρώπους πού θὰ χειριστοῦν αὐτὰ τὰ ὄπλα, τοὺς σύγχρονους ἐργάτες, τοὺς *προλετάριους*.

Στό βαθμὸ πού ἀναπτύσσεται ἡ ἀστική τάξη, δηλ. τὸ κεφάλαιο, στὸν ἴδιο βαθμὸ ἀναπτύσσεται καὶ τὸ προλεταριάτο, ἡ τάξη τῶν σύγχρονων ἐργατῶν πού ζοῦν μονάχα τόσο, ὅσο βρίσκουν δουλιὰ, καὶ πού βρίσκουν τόσο δουλιὰ, ὅσο ἡ δουλιὰ τους αὐξάνει τὸ κεφάλαιο. Αὐτοὶ οἱ ἐργάτες πού

1. Στὶς κατοπινές ἐκδόσεις ὕστερα ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἔκδοση τοῦ 1872 παραλείπονται οἱ λέξεις: «τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ». (Σημ. Σύντ.).

είναι αναγκασμένοι νά πουλιοῦνται κοματάκι-κοματάκι, εἶναι ἓνα ἐμπόρευμα ὅπως κάθε ἄλλο ἐμπορικό εἶδος, καί γι' αὐτό εἶναι ἐκτεθειμένο σ' ὅλες τίς ἐναλλαγές τοῦ συναγωνισμού, σέ ὅλες τίς διακυμάνσεις τῆς ἀγορᾶς.

Μέ τήν ἐπέχταση τῶν μηχανῶν καί μέ τόν καταμερισμό τῆς ἐργασίας ἡ δουλιὰ τῶν προλετάρων ἔχασε κάθε ἀνεξάρτητο χαρακτήρα, καί μαζί ἔχασε κάθε θέλγητρο γιά τόν ἐργάτη. Ὁ ἐργάτης γίνεται ἓνα ἀπλό ἐξάρτημα τῆς μηχανῆς ἀπ' τό ὅποιο ζητοῦν μονάχα τόν πιά ἀπλό, τόν πιά μονότονο χειρισμό, αὐτόν πού μπορεῖ νά μαθευτεῖ πιά εὐκόλα. Γι' αὐτό τά ἔξοδα πού στοιχίζει ὁ ἐργάτης, περιορίζονται σχεδόν μονάχα στά μέσα ὑπαρξῆς πού χρειάζεται γιά τή συντήρησή του καί γιά τή διαιώνιση τοῦ γένους του.

Ἡ τιμή ὅμως ἑνός ἐμπορεύματος, ἐπομένως καί τῆς ἐργασίας¹, εἶναι ἴση μέ τό κόστος τῆς παραγωγῆς. Στό βαθμό ἐπομένως πού αὐξάνει ἡ ἀποκρουστικότητα τῆς δουλιᾶς, πέφτει καί ὁ μισθός. Ἀκόμα περισσότερο, στό βαθμό πού αὐξάνουν οἱ μηχανικές ἐγκαταστάσεις καί ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας, στόν ἴδιο βαθμό αὐξάνει καί ἡ μάζα τῆς ἐργασίας², εἴτε μέ τήν αὐξηση τῶν ὥρων ἐργασίας, εἴτε μέ τήν αὐξηση τῆς ἐργασίας, πού ζητοῦν ἀπ' αὐτόν σέ ἓνα δοσμένο χρονικό διάστημα, εἴτε μέ τήν ἐπιτάχυνση τῆς κίνησης τῶν μηχανῶν.

Ἡ σύγχρονη βιομηχανία μετέτρεψε τό μικρό ἐργαστήριο τοῦ πατριαρχικοῦ μάλιστα στό μεγάλο ἐργοστάσιο τοῦ βιομήχανου καπιταλιστή. Οἱ ἐργατικές μάζες, στριμωγμένες στά ἐργοστάσια, ὀργανώνονται στρατιωτικά. Τούς βάζουν σάν ἀπλούς στρατιῶτες τῆς βιομηχανίας κάτω ἀπό τήν ἐπι-

1. Ἀργότερα ὁ Μάρξ ἀπόδειξε ὅτι ὁ ἐργάτης δέν πωλᾷ τήν ἐργασία του, ἀλλά τήν ἐργατική του δύναμη. Βλέπε τή σχετική ἐξήγηση στήν εἰσαγωγή πού ἔγραψε ὁ Ἐνγκελς στό ἔργο τοῦ Μάρξ «Μισθωτή ἐργασία καί κεφάλαιο».

2. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντί: «Μάζα τῆς ἐργασίας», ὑπάρχει: «βάρος τῆς ἐργασίας». (Σημ. Σύντ.).

βλεψη μιᾶς ολόκληρης ἱεραρχίας ἀπό ὑπαξιωματικούς καί ἀξιωματικούς. Δέν εἶναι μονάχα σκλάβοι τῆς ἀστικής τάξης, τοῦ ἀστικοῦ κράτους, ἀλλά καθημερινά, κάθε ὥρα, ὑποδουλώνονται ἀπό τίς μηχανές, ἀπό τόν ἀρχιεργάτη καί πρὶν ἀπ' ὅλα ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀστό ἐργοστασιάρχη. Ὅσο πῖο πολύ ὁ δεσποτισμός αὐτός διακηρύχνει ἀνοιχτά σά σκοπό του τό κέρδος, τόσο πῖο μικροπρεπής, τόσο πῖο μισητός, πῖο ἐξοργιστικός γίνεται.

Ὅσο πῖο λίγη μαστοριά καί δύναμη ζητάει ἡ χειρωνακτική ἐργασία, δηλαδή ὄσο πῖο πολύ ἐξελίσσεται ἡ σύγχρονη βιομηχανία, τόσο πῖο πολύ ἡ δουλιὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκτοπίζεται ἀπό τή δουλιὰ τῶν γυναικῶν καί τῶν παιδιῶν. Οἱ διακρίσεις ἡλικίας καί φύλου δέν ἔχουν πιά κοινωνική σημασία γιά τήν ἐργατική τάξη. Δέν ὑπάρχουν πιά παρά ἐργαλεῖα δουλιᾶς πού ἡ τιμή τους ποικίλει ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία καί τό φύλο.

Ὅταν συμπληρωθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἐργάτη ἀπό τόν ἐργοστασιάρχη ὡς τό σημεῖο ἐκεῖνο πού ὁ ἐργάτης νά ἔχει εἰσπράξει τό μισθό του σέ χρῆμα, τότες πέφτουν πάνω του ἄλλες μερίδες τῆς ἀστικής τάξης: ὁ σπιτονοικοκύρης, ὁ μπακάλης, ὁ ἐνεχυροδανειστής κλπ. Οἱ πρῶνι μεσαῖες τάξεις, οἱ μικροὶ βιομηχανοῖ, ἔμποροι καί εἰσοδηματίες, οἱ βιοτέχνες καί ἀγρότες, ὅλες αὐτές οἱ τάξεις κατρακυλοῦν στό προλεταριάτο, ἀπό τή μιά γιατί τό μικρό τους κεφάλαιο δέ φτάνει γιά τήν ἐπιχείρηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας καί ὑποκύπτει στό συναγωνισμό μέ τούς μεγαλύτερους καπιταλιστές, κι ἀπό τήν ἄλλη, γιατί νέοι τρόποι παραγωγῆς ὑποβιβάζουν τή σημασία τῆς ἐπαγγελματικῆς τους δεξιότηχίας. Ἔτσι τό προλεταριάτο στρατολογεῖται ἀπό ὅλες τίς τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ.

Τό προλεταριάτο περνάει ἀπό διάφορες φάσεις ἐξέλιξης. Ἡ πάλι του ἐνάντια στήν ἀστική τάξη ἀρχίζει ἀπό τή μέρα πού ἀρχίζει νά ὑπάρχει.

Στήν ἀρχή παλαίβουν οἱ μεμονωμένοι ἐργάτες, ὕστερα οἱ

ἐργάτες ἑνός ἐργοστασίου, μετὰ οἱ ἐργάτες ἑνός ἐπαγγέλματος, ἑνός τόπου, ἐνάντια σιόν ξεχωριστό ἀστό πού τούς ἐκμεταλλεύεται ἄμεσα. Στρέφουν τίς ἐπιθέσεις τους ὄχι μονάχα ἐνάντια στίς ἀστικές σχέσεις παραγωγῆς, τίς στρέφουν ἐνάντια στά ἴδια τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς. Καταστρέφουν τά ξένα ἐμπορεύματα πού τούς συναγωνίζονται, σπᾶνε τίς μηχανές, καίνε τά ἐργοστάσια καί προσπαθοῦν νά καταχτήσουν ξανά τή χαμένη θέση τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐργάτη.

Σ'αυτό τό στάδιο, οἱ ἐργάτες ἀποτελοῦν μιά μάζα διασκορπισμένη σ'ὅλη τή χώρα καί κομματιασμένη ἀπό τό συναγωνισμό. Ἡ μαζική συσπείρωση τῶν ἐργατῶν δέν εἶναι ἀκόμα συνέπεια τῆς δικῆς τους συνένωσης, μά συνέπεια τῆς συνένωσης τῆς ἀστικῆς τάξης πού, γιά νά πετύχει τούς δικούς της πολιτικούς σκοπούς, εἶναι ὑποχρεωμένη νά βάλει σέ κίνηση ὀλόκληρο τό προλεταριάτο καί ἔχει γιά τήν ὥρα τή δύναμη νά τό κάνει αὐτό. Σ'αυτό τό στάδιο οἱ προλετάριοι δέν καταπολεμοῦν ἀκόμα τούς δικούς τους ἐχθρούς, ἀλλά τούς ἐχθρούς τῶν ἐχθρῶν τους, τά ὑπολείματα τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας, τούς γαιοχτήμονες, τούς ὄχι βιομήχανους ἀστούς, τούς μικροαστούς. Ἐτσι, ὅλη ἡ ἱστορική κίνηση εἶναι συγκεντρωμένη στά χέρια τῆς ἀστικῆς τάξης. Κάθε νίκη πού κερδίζεται ἔτσι, εἶναι νίκη τῆς ἀστικῆς τάξης.

Μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας ὁμως, τό προλεταριάτο δέν πληθαίνει μονάχα, ἀλλά καί συσπειρώνεται κατά μεγάλες μάζες, ἡ δύναμή του μεγαλώνει καί τή δύναμή του αὐτή τή νιώθει ὄλο καί πιά πολύ. Τά συμφέροντα, οἱ συνθήκες ζωῆς τοῦ προλεταριάτου, ἐξισώνονται ὅσο πάει καί περισσότερο, ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ μηχανή σβήνει σιγά-σιγά τίς διακρίσεις στή δουλιὰ καί κατεβάζει σχεδόν παντοῦ τό μεροκάματο σ'ένα ἐξίσου χαμηλό ἐπίπεδο. Ὁ αὐξανόμενος συναγωνισμός τῶν ἀστῶν ἀνάμεσά τους καί οἱ ἐμπορικές κρίσεις πού προκαλεῖ ὁ συναγωνισμός αὐτός, κάνουν τό μισθό τῶν ἐργατῶν ὄλο καί πιά ἀσταθῆ. Ἡ ἀδιάκοπη, ὄλο καί πιά γοργή τελειοποίηση τῆς μηχανῆς κάνει τή θέση τους ὄλο καί

πιό επισφαλῆ. Οἱ συγκρούσεις ἀνάμεσα στὸν ξεχωριστὸ ἐργάτη καὶ στὸν ξεχωριστὸ ἀστὸ παίρνουν ὄλο καὶ περισσότερο τὸ χαρακτήρα συγκρούσεων ἀνάμεσα σέ δυὸ τάξεις. Οἱ ἐργάτες ἀρχίζουν ἔτσι νά συγκροτοῦν συνασπισμούς¹ ἐνάντια στοὺς ἀστούς. Συνασπίζονται γιὰ νά ὑπερασπίσουν τὸ μισθὸ τῆς ἐργασίας τους. Ἰδρύνουν ἀκόμα καὶ μόνιμες ἐνώσεις γιὰ νά ἐξασφαλίσουν τὰ μέσα στὴν περίπτωση ἐνδεχόμενων ἐξεγέρσεων. Ἐδῶ καὶ κεῖ ἡ πάλη ξεσπάει μὲ τὴ μορφή ἐξεγέρσεων.

Ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ οἱ ἐργάτες νικοῦν, μὰ ἡ νίκη τους εἶναι παροδική. Τὸ πραγματικὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀγῶνων τους δέν εἶναι ἡ ἄμεση ἐπιτυχία, ἀλλὰ ἡ συνένωση τῶν ἐργατῶν πού ὀλοένα ἐπεχετρίνεται. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ προωθείται, ἀπὸ τὰ ἀναπτυσσόμενα μέσα συγκοινωνίας πού παράγονται ἀπὸ τὴ μεγάλη βιομηχανία καὶ πού συνδέουν μεταξύ τους τοὺς ἐργάτες ἀπὸ διάφορα μέρη. Καὶ φτάνει μονάχα νά συνδεθοῦν μεταξύ τους γιὰ νά συνενωθοῦν οἱ πολλοὶ τοπικοὶ ἀγῶνες, πού ἔχουν παντοῦ τὸν ἴδιο χαρακτήρα, σέ μιὰ ἐθνικὴ πάλη, σέ μιὰ ταξικὴ πάλη. Κάθε ταξικὴ πάλη ὅμως εἶναι πολιτικὴ πάλη. Καὶ τὴν ἔνωση, πού οἱ ἀστοὶ τοῦ μεσαίωνα μὲ τοὺς καρόδρομους τοῦ χρειάστηκαν αἰῶνες γιὰ νά τὴν πραγματοποιήσουν, οἱ σύγχρονοι προλετάριοι τὴν πραγματοποιοῦν μὲ τοὺς σιδηρόδρομους μέσα σέ λίγα χρόνια.

Αὐτὴ ἡ ὀργάνωση τῶν προλετάρων σέ τάξη καὶ ἐπομένως σέ πολιτικὸ κόμμα, διασπᾶται κάθε στιγμὴ ἀπὸ τὸ συναγωνισμό πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς ἴδιους τοὺς ἐργάτες. Ξαναγεννιέται ὅμως, ὄλο καὶ πιὸ δυνατὴ, πιὸ στέρεη, πιὸ ἰσχυρὴ. Ἐπωφελεῖται ἀπὸ τὶς διχόνοιες μέσα στὴν ἴδια τὴν ἀστικὴ τάξη καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀναγνώριση μὲ νομοθετικὴ μορφή ὀρισμένων συμφερόντων τῶν ἐργατῶν. Ἔτσι ἐπέβαλε τὸ νόμο γιὰ τὸ δεκάωρο στὴν Ἀγγλία.

1. Στὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση τοῦ 1888 ὕστερα ἀπὸ τὴ λέξη: «συνασπισμούς» προστέθηκε ἡ λέξη: «Τρέιντ - Γιούνιους» (Συνδικάτα). (Σημ. Σύντ.).

Γενικά, οί συγκρούσεις μέσα στην παλιά κοινωνία εύνου-
οῦν μέ πολλούς τρόπους τήν πορεία ανάπτυξης τοῦ προλε-
ταριάτου.

Ἡ ἀστική τάξη βρίσκεται σέ κατάσταση ἀδιάκοπου ἀγώ-
να: πρῶτα, ἐνάντια στήν ἀριστοκρατία. Ἀργότερα, ἐνάντια
σέ κείνες τίς ομάδες τῆς ἴδιας τῆς ἀστικῆς τάξης πού τά
συμφέροντά τους ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τήν πρόοδο τῆς
βιομηχανίας. Καί πάντα, ἐνάντια στήν ἀστική τάξη ὄλων
τῶν ἄλλων χωρῶν. Σέ ὄλους αὐτούς τοὺς ἀγῶνες, βρίσκεται
ὑποχρεωμένη νά κάνει ἔκκληση στό προλεταριάτο, νά ζητάει
τή βοήθειά του καί νά τό τραβάει ἔτσι στήν πολιτική κίνη-
ση. Ἔτσι ἡ ἴδια ἡ ἀστική τάξη προμηθεύει στοὺς προλε-
τάριους τά δικά της στοιχεῖα μόρφωσης¹, δηλαδή τοὺς προμη-
θεύει ὄπλα ἐνάντια στόν ἴδιο τόν ἑαυτό της.

Ἀκόμα, ὅπως εἶδαμε, μέ τήν πρόοδο τῆς βιομηχανίας,
ὀλόκληρα συστατικά μέρη τῆς κυρίαρχης τάξης κατρακυλοῦν
στό προλεταριάτο ἢ, τουλάχιστο, βλέπουν νά ἀπειλοῦνται οἱ
ὄροι τῆς ζωῆς τους. Κι αὐτά ἔπίσης, φέρνουν στό προλε-
ταριάτο πολλά στοιχεῖα μόρφωσης².

Σέ περίοδες τέλος πού ὁ ταξικός ἀγῶνας πλησιάζει στή
λύση του, ἡ πορεία διάλυσης μέσα στήν κυρίαρχη τάξη, μέσα
σ' ὅλη τήν παλιά κοινωνία, παίρνει ἕνα χαρακτήρα τόσο
βίαιο, τόσο χτυπητό, πού μιά μικρή μερίδα τῆς κυρίαρχης
τάξης ἀποσπᾶται ἀπ' αὐτήν καί ἐνώνεται μέ τήν ἐπαναστα-
τική τάξη, μέ τήν τάξη πού κρατᾶ στά χέρια της τό μέλλον.
Ὅπως παλιά, ἕνα μέρος τῶν εὐγενῶν πέρασε στήν ἀστική
τάξη, ἔτσι καί τώρα ἕνα τμήμα τῆς ἀστικῆς τάξης περνáει
στό προλεταριάτο, καί εἰδικά, ἕνα τμήμα ἀπό τοὺς ἀστούς

1. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντί: «τά δικά της στοιχεῖα
μόρφωσης», ἔχει: «τά δικά της πολιτικά καί γενικά στοιχεῖα μόρφωσης».
(Σημ. Σύντ.).

2. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντί: «στοιχεῖα μόρφωσης», ἔχει:
«στοιχεῖα διαφώτισης καί προόδου». (Σημ. Σύντ.).

ιδεολόγους που κατάφεραν να άνωψοθούν ως τη θεωρητική κατανόηση όλης της ιστορικής κίνησης.

Ήπ'όλες τίς τάξεις, που τούτη τη στιγμή βρίσκονται άντιμέτωπες με τήν άστική τάξη, μόνο τό προλεταριάτο είναι τάξη άληθινά επαναστατική. Οί άλλες τάξεις χάνονται κι εξαφανίζονται άπό τή μεγάλη βιομηχανία, ενώ τό προλεταριάτο είναι τό πιό χαρακτηριστικό προϊόν της.

Οί μεσαίες τάξεις, ό μικρός βιομήχανος, ό μικρέμπορας, ό βιοτέχνης, ό άγρότης, όλοι αύτοί καταπολεμούν τήν άστική τάξη για να διατηρήσουν τήν ύπαρξή τους σά μεσαίες τάξεις και να σωθούν άπ'τόν άφανισμό. Δέν είναι λοιπόν επαναστατικές αλλά συντηρητικές. Κάτι παραπάνω, είναι άντιδραστικές, γιατί ζητούν να στρέψουν προς τά πίσω τόν τροχό της ιστορίας. Άν είναι επαναστατικές, είναι σχετικά με τό επικείμενο πέρασμά τους στό προλεταριάτο, και τότε δέν υπερασπίζονται τά σημερινά, αλλά τά μελλοντικά τους συμφέροντα, έγκαταλείπουν τή δικιά τους άποψη για να πάνε με τήν άποψη του προλεταριάτου.

Τό λούμπεν προλεταριάτο*, αύτό τό παθητικό προϊόν σαπίλας των πιό κάτω στρωμάτων της παλιās κοινωνίας παρασέρνεται στό κίνημα άπό τήν προλεταριακή επανάσταση, μά άπ'τίς συνθήκες της ζωής του είναι πάντα πρόθυμο να πουληθεί για άντιδραστικές ενέργειες.

Οί όροι ύπαρξης της παλιās κοινωνίας έχουν πιά εκμηδενιστεί μέσα στις συνθήκες ύπαρξης του προλεταριάτου. Ό προλετάριος δέν έχει ιδιοκτησία. Οί σχέσεις του με τη γυναίκα του και με τά παιδιά δέν έχουν τίποτα τό κοινό με τίς σχέσεις της άστικής οικογένειας. Η σύγχρονη βιομηχανική εργασία, ή σύγχρονη ύποδούλωση στό κεφάλαιο,

* Κουρελοπρολεταριάτο, ξεπεσμένα, εξαθλιωμένα και εκφυλισμένα μικροαστικά και προλεταριακά στοιχεία (άλητες, ζητιάνοι κλπ.) που έχασαν τήν ταξική τους θέση στην κοινωνία και μαζί και τήν ταξική τους συνείδηση. (Σημ. Μετ.).

πού είναι ίδια στην 'Αγγλία και στη Γαλλία, στην 'Αμερική και στη Γερμανία, αφαίρεσε από τόν προλετάριο κάθε εθνικό χαρακτήρα. Οί νόμοι, ή ήθική, ή θρησκεία, είναι γι'αυτόν τόσες άστικές προλήψεις, όσα άστικά συμφέροντα κρύβονται πίσω τους.

"Όλες οί παλιές τάξεις πού παίρνανε τήν έξουσία προσπαθοῦσαν νά έξασφαλίσουν τή θέση πού κατάχτησαν, ύποτάσσοντας όλη τήν κοινωνία στους όρους του δικου τους τρόπου ιδιοποίησης. Οί προλετάριοι μπορούν νά καταχτήσουν τίς κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις μονάχα καταργώντας τόν ώς τά σήμερα δικό τους τρόπο ιδιοποίησης και επομένως όλο τόν ώς τά τώρα τρόπο ιδιοποίησης. Οί προλετάριοι δέν έχουν τίποτε δικό τους νά έξασφαλίσουν, έχουν όμως νά καταστρέψουν κάθε ώς τώρα άτομική ασφάλεια και άτομική έξασφάλιση.

"Όλα τά προηγούμενα κινήματα ήταν κινήματα τής μειοψηφίας ή πρός όφελος μιās μειοψηφίας. Τό προλεταριακό κίνημα είναι τό ανεξάρτητο κίνημα τής τεράστιας πλειοψηφίας πρός όφελος τής τεράστιας πλειοψηφίας. Τό προλεταριάτο, τό κατώτερο στρώμα τής σημερινής κοινωνίας, δέ μπορεί νά σηκωθεί, δέ μπορεί ν'άνυψωθεί χωρίς νά τιναχτεί στόν άέρα όλο τό εποικοδόμημα των στρωμάτων πού άποτελοῦν τήν επίσημη κοινωνία.

'Η πάλη του προλεταριάτου ενάντια στην άστική τάξη, άν όχι στο περιεχόμενο, στη μορφή, είναι στην αρχή εθνική. Φυσικά τό προλεταριάτο κάθε χώρας πρέπει νά ξεμπερδέψει, πριν άπ'όλα, μέ τή δική του άστική τάξη.

Χαράζοντας τίς γενικές φάσεις τής εξέλιξης του προλεταριάτου παρακολουθήσαμε τόν λίγο-πολύ κρυφό εμφύλιο πόλεμο, μέσα στην ύπάρχουσα κοινωνία, ώς τή στιγμή πού ό πόλεμος αυτός ξεσπάει σέ άνοιχτή επανάσταση και τό προλεταριάτο θεμελιώνει τήν κυριαρχία του μέ τή βίαιη άνατροπή τής άστικής τάξης.

"Όπως είδαμε, όλες οί προηγούμενες κοινωνίες στηρίζον-

νταν στην αντίθεση ανάμεσα σε τάξεις πού καταπιέζουν και σε τάξεις πού καταπιέζονται. Για νά μπορεί όμως κανείς νά καταπιέζει μιá τάξη, πρέπει νά εξασφαλίσει στην τάξη αυτή τέτιους όρους ύπαρξης, πού νά τής δίνουν τή δυνατότητα νά ζει τουλάχιστον τή ζωή του σκλάβου. 'Ο δουλοπάροικος, στην εποχή τής φεουδαρχίας, κατάφερε ν' ανέβει μέ τή δουλιά του και νά γίνει άστός από τό ζυγό του φεουδαρχικού άπολυταρχισμού. 'Αντίθετα, ό σύγχρονος εργάτης, αντί ν' άνυψώνεται μέ τήν πρόοδο τής βιομηχανίας, βυθίζεται όλο και πιό χαμηλά, πιό κάτω άκόμα κι από τίς συνθήκες ζωής τής ίδιας του τής τάξης. 'Ο εργάτης πέφτει στην άθλιότητα και ή μαζική άθλιότητα αυξάινει άκόμα πιό γρήγορα από τόν πληθυσμό και τόν πλούτο. "Ετσι γίνεται φανερό ότι ή άστική τάξη είναι άνίκανη νά παραμείνει άλλο κυριαρχη τάξη τής κοινωνίας και νά επιβάλλει στην κοινωνία σά ρυθμιστικό νόμο τούς όρους ύπαρξης τής τάξης της. Είναι άνίκανη νά κυριαρχεί γιατί είναι άνίκανη νά εξασφαλίσει στό σκλάβο της τήν ύπαρξη, άκόμα και μέσα στη σκλαβιά του, γιατί είναι ύποχρεωμένη νά τόν ρίξει ως τήν κατάσταση πού θά χρειάζεται νά τόν τρέφει αυτή αντί νά τρέφεται ή ίδια άπ' αυτόν. 'Η κοινωνία δέ μπορεί πιά νά ζήσει κάτω άπό τήν κυριαρχία τής άστικής τάξης, δηλαδή ή ύπαρξη τής άστικής τάξης δέ συμβιβάζεται άλλο μέ τήν ύπαρξη τής κοινωνίας.

'Ο ούσιαστικός όρος για τήν ύπαρξη και για τήν κυριαρχία τής άστικής τάξης είναι ή συσσώρευση του πλούτου στα χέρια ιδιωτών, ό σχηματισμός και ή αύξηση του κεφαλαίου. 'Η προϋπόθεση του κεφαλαίου είναι ή μισθωτή εργασία. 'Η μισθωτή εργασία στηρίζεται άποκλειστικά στό συναγωνισμό ανάμεσα στους ίδιους τούς εργάτες. 'Η πρόοδος τής βιομηχανίας, πού ή άστική τάξη είναι ό άβουλος και παθητικός της φορέας, βάζει στη θέση τής άπομόνωσης των εργατών μέ τό συναγωνισμό, τήν επαναστατική τους συνένωση μέ τήν όργάνωση. "Ετσι, μέ τήν ανάπτυξη τής μεγάλης βιομηχανίας αφαιρείται κάτω από τά πόδια τής άστικής τάξης τό

ἔδαφος πού πάνω στή βάση του παράγει καί ἰδιοποιεῖται τὰ προϊόντα. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ ἀστική τάξη παράγει καί ἰδιοποιεῖται τὰ προϊόντα. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ ἀστική τάξη παράγει τοὺς νεκροθάφτες της. Ἡ πτώση της καί ἡ νίκη τοῦ προλεταριάτου εἶναι τὸ ἴδιο ἀναπόφευχτα.

II

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΕΣ

Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῶν κομμουνιστῶν πρὸς τοὺς προλετάριους γενικά;

Οἱ κομμουνιστές δέν ἀποτελοῦν ἓνα ξεχωριστό κόμμα, πού ἀντιτίθεται στ' ἄλλα ἐργατικά κόμματα.

Δέν ἔχουν συμφέροντα πού ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου στό σύνολό του.

Δέ διακηρύσσουν ξεχωριστές¹ ἀρχές, πού σύμφωνα μ' αὐτές θά θέλαν νά πλάσουν τὸ ἐργατικό κίνημα.

Οἱ κομμουνιστές διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐργατικά κόμματα μονάχα κατὰ τοῦτο: ὅτι ἀπὸ τῆ μιά μεριά, στοὺς διάφορους ἐθνικούς ἀγῶνες τῶν προλετάρων, τονίζουν καί ἐπιβάλλουν τὰ συμφέροντα πού εἶναι κοινά σ' ὅλο τὸ προλεταριάτο κι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐθνότητα. Καί ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅτι στίς διάφορες βαθμίδες ἀνάπτυξης τοῦ ἀγῶνα ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στήν ἀστική τάξη, ἐκπροσωποῦν πάντα τὰ συμφέροντα τοῦ κινήματος στό σύνολό του.

Στὴν πράξη λοιπόν οἱ κομμουνιστές εἶναι τὸ πιό ἀποφασιστικό τμῆμα τῶν ἐργατικῶν κομμάτων ὄλων τῶν χωρῶν, τὸ

1. Στὴν ἀγγλική ἐκδοση τοῦ 1888 ἀντίς: «ξεχωριστές», ἔχει: «αἰρετικές» (Σημ. Σύντ.).

τιμήμα πού τά κινεί πάντα πρός τά μπρός. Θεωρητικά, πλεονεχτοῦν ἀπό τήν ὑπόλοιπη μάζα τοῦ προλεταριάτου μέ τή σωστή ἀντίληψη γιά τίς συνθήκες, γιά τήν πορεία καί γιά τά γενικά ἀποτελέσματα τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος.

Ὁ ἄμεσος σκοπός τῶν κομμουνιστῶν εἶναι ἴδιος μέ τό σκοπό ὄλων τῶν ἄλλων προλεταριακῶν κομμάτων: συγκρότηση τοῦ προλεταριάτου σέ τάξη, ἀνατροπή τῆς ἀστικής κυριαρχίας, κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο.

Οἱ θεωρητικές θέσεις τῶν κομμουνιστῶν δέ στηρίζονται καθόλου σέ ιδέες, σέ ἀρχές, πού ἐφευρέθηκαν ἢ ἀνακαλύφθηκαν ἀπό τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τόν ἀναμορφωτή τοῦ κόσμου.

Οἱ θέσεις αὐτές ἀποτελοῦν μονάχα τή γενική ἔκφραση πραγματικῶν σχέσεων τῆς πάλης τῶν τάξεων, πού ὑπάρχει στήν πραγματικότητα, τῆς ιστορικῆς κίνησης πού συντελεῖται μπρός στά μάτια μας. Ἡ κατάργηση προηγούμενων σχέσεων ἰδιοχτησίας δέν ἀποτελεῖ καθόλου ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ὅλες οἱ σχέσεις ἰδιοχτησίας ὑπόκεινται σέ μιά συνεχή ιστορική ἀλλαγῆ, σέ μιά συνεχή ιστορική μεταβολή.

Ἡ γαλλική ἐπανάσταση λχ., κατάργησε τή φεουδαρχική ἰδιοχτησία πρός ὄφελος τῆς ἀστικής ἰδιοχτησίας.

Αὐτό πού χαρακτηρίζει τόν κομμουνισμό δέν εἶναι ἡ κατάργηση τῆς ἰδιοχτησίας γενικά, μά ἡ κατάργηση τῆς ἀστικῆς ἰδιοχτησίας.

Ἡ σύγχρονη ὅμως ἀστική ἀτομική ἰδιοχτησία εἶναι ἡ τελευταία, ἡ πληρέστερη ἔκφραση παραγωγῆς καί ἰδιοποίησης τῶν προϊόντων πού στηρίζεται σέ ταξικές ἀντιθέσεις, στήν ἐκμετάλλευση τοῦ ἑνός ἀπ' τόν ἄλλο!

1. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντίς: «ἐκμετάλλευση τοῦ ἑνός ἀπ' τόν ἄλλο», ἔχει: «ἐκμετάλλευση τῆς πλειοψηφίας ἀπό τή μειοψηφία». (Σημ. Σύντ.).

Μ'αυτή τήν ἔννοια οἱ κομμουνιστές μποροῦν νά συνοψίσουν τή θεωρία τους σ'αυτή τή μοναδική διατύπωση: κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας.

Μᾶς κατηγορήσαν, ἐμᾶς τοὺς κομμουνιστές, πῶς θέλουμε νά καταργήσουμε τήν ἰδιοχτησία πού ἀποχτήθηκε μέ τήν προσωπική δουλιὰ, μέ τήν ἀτομική ἐργασία, τήν ἰδιοχτησία πού ἀποτελεῖ τή βάση κάθε προσωπικῆς ἐλευθερίας, δραστηριότητος καί αὐτοτέλειας.

Τήν ἰδιοχτησία πού εἶναι προϊόν δουλιᾶς, πού ἀποχτήθηκε καί κερδήθηκε μέ τήν προσωπική ἐργασία! Μήπως μιλάτε γιά τή μικροαστική, τή μικροαγροτική ἰδιοχτησία πού εἶναι προγενέστερη ἀπό τήν ἀστική ἰδιοχτησία; Αὐτήν δέ χρειάζεται νά τήν καταργήσουμε ἐμεῖς, αὐτήν τήν κατάργησε καί τήν καταργεῖ κάθε μέρα ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας.

Ἡ μήπως μιλάτε γιά τή σύγχρονη ἀστική ἀτομική ἰδιοχτησία;

Μά μήπως ἡ μισθωτή ἐργασία, ἡ ἐργασία τοῦ προλεταριάτου, τοῦ δημιουργεῖ ἰδιοχτησία; Καθόλου. Δημιουργεῖ τό κεφάλαιο, δηλαδή, τήν ἰδιοχτησία πού ἐκμεταλλεύεται τή μισθωτή ἐργασία καί πού μπορεῖ νά αὐξάνει μόνο μέ τόν ὄρο ὅτι θά παράγει καινούργια μισθωτή ἐργασία, γιά νά τήν ἐκμεταλλεύεται κι αὐτήν. Στήν τωρινή της μορφή ἡ ἰδιοχτησία κινεῖται μέσα στήν ἀντίθεση τοῦ κεφαλαίου καί τῆς μισθωτῆς ἐργασίας. Ἄς ἐξετάσουμε τοὺς δύο ὄρους αὐτῆς τῆς ἀντίθεσης.

Τό νᾶσαι καπιταλιστής δέ θά πεῖ νά κατέχεις μονάχα μιά προσωπική θέση, μά μιά κοινωνική θέση στήν παραγωγή. Τό κεφάλαιο εἶναι κοινό προϊόν καί μπορεῖ νά μπεῖ σέ κίνηση μονάχα μέ τήν κοινή δράση πολλῶν μελῶν καί, σέ τελευταία ἀνάλυση μάλιστα, μονάχα μέ τήν κοινή δράση ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας.

Τό κεφάλαιο, λοιπόν, δέν εἶναι μιά προσωπική δύναμη, μά μιά κοινωνική δύναμη.

Ἄν λοιπόν τό κεφάλαιο μεταβληθεῖ σέ κοινή ἰδιοχτη-

σία, πού θά ἀνήκει σ' ὅλα τά μέλη τῆς κοινωνίας, τότε δέ μετατρέπεται μιά προσωπική ιδιοκτησία σέ κοινωνική ιδιοκτησία. Μεταβάλλεται μονάχα ὁ κοινωνικός χαρακτήρας τῆς ιδιοκτησίας. Χάνει τόν ταξικό της χαρακτήρα.

Ἐς ἔρθουμε στή μισθωτή ἐργασία.

Ἡ μέση τιμή τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, εἶναι τό κατώτατο ὄριο τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας, δηλαδή, τοῦ ποσοῦ τῶν μέσων συντήρησης πού εἶναι ἀπαραίτητα γιά νά διατηρηθεῖ ὁ ἐργάτης στή ζωή σάν ἐργάτης. Αὐτό λοιπόν πού ιδιοποιεῖται ὁ ἐργάτης μέ τή δραστηριότητά του, τοῦ φτάνει ἴσα-ἴσα γιά νά ἀναπαράγει μονάχα τή γυμνή ὑπαρξή του. Μέ κανένα τρόπο δέ θέλουμε νά καταργήσουμε αὐτή τήν προσωπική ιδιοκτησία τῶν προϊόντων τῆς δουλιᾶς, πού εἶναι ἀπαραίτητη γιά τήν ἀναπαραγωγή τῆς ἀμεσης ζωῆς, μιά ιδιοποίηση, πού δέν ἀφήνει κανένα καθαρό κέρδος πού θά μπορούσε νά δώσει δικαίωμα πάνω σέ ξένη δουλιά. Θέλουμε μονάχα νά ἐξαλείψουμε τόν ἄθλιο χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ιδιοποίησης, πού κάνει τόν ἐργάτη νά ζεῖ μόνο γιά νά ἀυξάνει τό κεφάλαιο καί νά ζεῖ μόνο, ὅσο τό ἀπαιτοῦν τά συμφέροντα τῆς κυριαρχῆς τάξης.

Στήν ἀστική κοινωνία ἡ ζωντανή δουλιά εἶναι μονάχα ἓνα μέσο γιά νά ἀυξάνει ἡ συσσωρευμένη ἐργασία. Στήν κομμουνιστική κοινωνία ἡ συσσωρευμένη ἐργασία εἶναι μονάχα ἓνα μέσο γιά νά εὐρύνει, νά πλουτίζει καί νά προάγει τή ζωή τῶν ἐργατῶν.

Στήν ἀστική κοινωνία λοιπόν τό παρελθόν κυριαρχεῖ πάνω στό παρόν. Στήν κομμουνιστική κοινωνία τό παρόν κυριαρχεῖ πάνω στό παρελθόν. Στήν ἀστική κοινωνία τό κεφάλαιο εἶναι ἀνεξάρτητο καί προσωπικό, ἐνῶ τό ἄτομο πού δρᾷ εἶναι ἐξαρτημένο καί χωρίς προσωπικότητα.

Καί τήν κατάργηση αὐτῆς τῆς κατάστασης ἡ ἀστική τάξη τήν ὀνομάζει κατάργηση τῆς προσωπικότητας καί τῆς ἐλευθερίας! Καί μέ τό δίκιο της. Γιατί πρόκειται οὐσιαστι-

κά για τήν κατάργηση τῆς ἀστικῆς προσωπικότητας, τῆς ἀστικῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Μέ τή λέξη ἐλευθερία ἐννοοῦν, μέσα στίς τωρινές συνθήκες τῶν ἀστικῶν σχέσεων παραγωγῆς, τό ἐλεύθερο ἐμπόριο, τήν ἐλεύθερη ἀγορά καί πούληση.

Ἄν ὅμως ἐξαφανιστεῖ τό ἐμπόριο, ἐξαφανίζεται μαζί καί τό ἐλεύθερο ἐμπόριο. Οἱ φλουαρίες γιά ἐλεύθερο ἐμπόριο, καθῶς καί τά παχιά λόγια τῆς ἀστικῆς μας τάξης γιά ἐλευθερία, ἔχουν γενικά κάποιο νόημα, ὅταν πρόκειται γιά τό δεσμευμένο ἐμπόριο, γιά τόν ὑποδουλωμένο ἀστό τοῦ μεσαιῶνα, δέν ἔχουν ὅμως κανένα νόημα ὅταν πρόκειται γιά τήν κομμουνιστική κατάργηση τοῦ ἐμπορίου, γιά τήν κατάργηση τῶν ἀστικῶν σχέσεων παραγωγῆς καί γιά τήν κατάργηση τῆς ἴδιας τῆς ἀστικῆς τάξης.

Σᾶς πιάνει τρόμος γιατί θέλουμε νά καταργήσουμε τήν ἀτομική ἰδιοκτησία. Μά στή σημερινή σας κοινωνία ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία ἔχει καταργηθεῖ γιά τά ἐννιά δέκατα τῶν μελῶν της. Καί ὑπάρχει ἴσα-ἴσα γιατί δέν ὑπάρχει γιά τά ἐννιά δέκατα. Μᾶς κατηγοροῦτε λοιπόν γιατί θέλουμε νά καταργήσουμε μίαν ἰδιοκτησία, πού προϋποθέτει σάν ἀπαραίτητο ὄρο τήν ἔλλειψη τῆς ἰδιοκτησίας γιά τήν τεράστια πλειοψηφία τῆς κοινωνίας.

Μέ μιά λέξη, μᾶς κατηγοροῦτε γιατί θέλουμε νά καταργήσουμε τή δικιά σας ἰδιοκτησία. Ναί, αὐτό θέλουμε.

Ἄπό τή στιγμή πού ἡ ἐργασία δέ θά μπορεῖ πιά νά μετατρέπεται σέ κεφάλαιο, σέ χρήμα, σέ γαιοπρόσοδο, μέ μιά λέξη, σέ κοινωνική δύναμη πού μπορεῖ νά μονοπωληθεῖ, δηλαδή ἀπό τή στιγμή πού ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία δέ θά μπορεῖ πιά νά μεταβάλλεται σέ ἀστική ἰδιοκτησία, ἀπ'αὐτήν τή στιγμή διακηρύχνετε ὅτι καταργεῖται τό ἄτομο.

Ὅμολογεῖτε λοιπόν πῶς μέ τή λέξη ἄτομο δέν ἐννοεῖτε παρά μονάχα τόν ἀστό, μονάχα τόν ἀστό ἰδιοκτήτη. Κι αὐτό τό ἄτομο πρέπει πραγματικά νά ἐξαλειφθεῖ.

Ὁ κομμουνισμός δέν ἀφαιρεῖ ἀπό κανένα τή δυνατό-

τητα νά ιδιοποιείται κοινωνικά προϊόντα. Ἀφαιρεί μόνο τή δυνατότητα νά ὑποδουλώνει μέ τήν ιδιοποίηση αὐτή τήν ξένη ἐργασία.

Ἄντέταξαν ὅτι μέ τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας θά σταματήσει κάθε δραστηριότητα καί ὅτι θά ἐπικρατήσει μιά γενική τεμπελιά.

Ἄν ἦταν ἔτσι, τότε ἀπό πολύν καιρό ἡ ἀστική κοινωνία θά χανόταν ἀπό τήν ἀδράνεια, ἀφοῦ αὐτοί πού δουλεύουν σ' αὐτήν δέν κερδίζουν τίποτα, κι αὐτοί πού κερδίζουν δέ δουλεύουν. Ὁλος αὐτός ὁ συλλογισμός καταλήγει στήν ταυτολογία, ὅτι δέ θά ὑπάρχει πιά μισθωτή ἐργασία, μόλις θά πάψει νά ὑπάρχει πιά κεφάλαιο.

Ὅλες οἱ ἀντιρῆσεις πού στρέφονται ἐνάντια στόν κομμουνιστικό τρόπο ιδιοποίησης καί παραγωγῆς τῶν ὑλικῶν προϊόντων, ἐπεχτάθηκαν ἐπίσης καί ἐνάντια στήν ιδιοποίηση καί στήν παραγωγή τῶν προϊόντων τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ὅπως γιά τόν ἀστό ἡ κατάργηση τῆς ταξικῆς ιδιοκτησίας σημαίνει τήν κατάργηση τῆς ἴδιας τῆς παραγωγῆς, ἔτσι καί ἡ κατάργηση τῆς ταξικῆς μόρφωσης εἶναι γι' αὐτόν ταυτόσημη μέ τήν κατάργηση τῆς μόρφωσης γενικά.

Ἡ μόρφωση, πού ὁ ἀστός κλαίει τό χαμό της, σημαίνει γιά τήν τεράστια πλειοψηφία τή μετατροπή της σέ ἐξάρτημα τῆς μηχανῆς.

Μή λογομαχεῖτε ὅμως μαζί μας, ὅταν ἀναμετράτε τήν κατάργηση τῆς ἀστικῆς ιδιοκτησίας μέ τίς ἀστικές σας ἀντιλήψεις γιά λευτεριά, πολιτισμό, δίκαιο κλπ. Οἱ ἴδιες οἱ ἰδέες σας εἶναι προϊόντα τῶν ἀστικῶν σχέσεων παραγωγῆς καί ιδιοκτησίας, ὅπως καί τό δίκαιό σας εἶναι ἡ θέληση τῆς τάξης σας πού ἀναγορεύτηκε σέ νόμο, θέληση πού τό περιεχόμενό της καθορίζεται ἀπό τίς ὑλικές συνθήκες ὑπαρξης τῆς τάξης σας.

Μαζί μ' ὅλες τίς κυρίαρχες τάξεις πού ἐξαφανίστηκαν συμερίζεστε καί σεῖς τή συμφεροντολογική ἀντίληψη, σύμφωνα μέ τήν ὁποία μετατρέπετε τίς σχέσεις σας παραγωγῆς καί ιδιο-

χτησίας, από σχέσεις ιστορικές και παροδικές μέσα στην πορεία της παραγωγής, σε αιώνιους φυσικούς και λογικούς νόμους. Αυτό που παραδέχεστε για την αρχαία ιδιοκτησία, αυτό που παραδέχεστε για τη φεουδαρχική ιδιοκτησία δε μπορείτε να τό παραδεχτείτε για την αστική ιδιοκτησία.

Κατάργηση της οικογένειας! Ἐκόμα και οἱ πιό ριζοσπάστες ἀγαναχτοῦν γι' αὐτή τήν ἐπαισχυνη πρόθεση τῶν κομμουνιστῶν.

Πάνω σέ ποιά βάση στηρίζεται ἡ σημερινή, ἡ αστική οικογένεια; Πάνω στό κεφάλαιο, πάνω στό ἀτομικό κέρδος. Ἡ οικογένεια αὐτή στήν ὀλωσδιόλου ἀναπτυγμένη μορφή της ὑπάρχει μονάχα γιά τήν αστική τάξη. Ἐχει ὅμως τό συμπλήρωμά της στήν ἀναγκαστική ἔλλειψη της οικογένειας γιά τόν προλετάριο καί στή δημόσια πορνεία.

Ἡ αστική οικογένεια ἐξαλείφεται φυσικά μαζί μέ τήν ἐξάλειψη αὐτοῦ τοῦ συμπληρώματός της, καί τό ἕνα ὅσο και τό ἄλλο ἐξαφανίζονται μαζί μέ τήν ἐξαφάνιση τοῦ κεφαλαίου.

Μᾶς κατηγοράτε γιατί θέλουμε νά καταργήσουμε τήν ἐκμετάλλευση τῶν παιδιῶν ἀπ' τοῦς γονεῖς τους; Τό ὁμολογοῦμε αὐτό τό ἔγκλημα.

Μᾶς λέτε ὅμως ὅτι καταργοῦμε τίς πιό προσφιλεῖς σχέσεις ἀντικατασταίνοντας τή σπιτική ἀνατροφή μέ τήν κοινωνική ἀνατροφή.

Καί μήπως καί ἡ δική σας ἀνατροφή δέν καθορίζεται ἀπ' τήν κοινωνία; Μήπως δέν καθορίζεται ἀπό τίς κοινωνικές συνθηκες μέσα στίς ὁποῖες ἀνατρέφετε τά παιδιά σας μέ τήν ἄμεση ἢ ἔμμεση ἀνάμιξη της κοινωνίας, μέ τό σχολειό κλπ; Τήν ἐπίδραση της κοινωνίας στήν ἀνατροφή δέν τήν ἐφευρίσκουν οἱ κομμουνιστές, μόνο πού ἀλλάζουν τό χαρακτήρα της, ἀποσποῦν τήν ἀνατροφή ἀπό τήν ἐπίδραση της κυρίαρχης τάξης.

Οἱ αστικές φλυαρίες γιά τήν οικογένεια καί τήν ἀνατροφή, γιά τίς προσφιλεῖς σχέσεις τῶν γονιῶν μέ τά παιδιά, γίνονται τόσο πιό ἀηδιαστικές, ὅσο περισσότερο, ἔξαιτίας

τῆς μεγάλης βιομηχανίας, σπᾶνε ὅλοι οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ γιὰ τοὺς προλετᾶριους καὶ τὰ παιδιά μεταβάλλονται σέ ἀπλά εἶδη τοῦ ἐμπορίου καὶ σέ ὄργανα ἐργασίας.

Μά ἐσεῖς οἱ κομμουνιστές θέλετε νά φέρετε τήν κοινοχτημοσύνη τῶν γυναικῶν, φωνάζει «ἐν χορῶ» ὀλόκληρη ἡ ἀστική τάξη.

Ὁ ἀστός βλέπει στή γυναίκα του ἕνα ἀπλό ἐργαλεῖο παραγωγῆς. Ἀκούει νά λένε πῶς τὰ ἐργαλεῖα παραγωγῆς πρόκειται νά τὰ ἐκμεταλλεύονται ἀπό κοινοῦ καί φυσικά δέ μπορεῖ νά σοφιστεῖ τίποτα ἄλλο, παρά ὅτι ἡ μοῖρα τῆς κοινοχτημοσύνης θά βρεῖ καί τίς γυναῖκες.

Δέν ὑποπτεύεται κἀν, πῶς πρόκειται ἀκριβῶς νά καταργηθεῖ ἡ θέση τῆς γυναικας σάν ἀπλό ἐργαλεῖο παραγωγῆς.

Κατά τὰ ἄλλα, δέν ὑπάρχει τίποτα πού νά εἶναι πῶς γελοῖο ἀπό τήν ὑπερηθική φρίκη πού προκαλεῖ στοὺς ἀστούς μας ἡ δῆθεν ἐπίσημη κοινοχτημοσύνη τῶν γυναικῶν ἀπό τοὺς κομμουνιστές. Οἱ κομμουνιστές δέν ἔχουν ἀνάγκη νά καθιερώσουν τήν κοινοχτημοσύνη τῶν γυναικῶν: αὐτὴ ὑπῆρχε σχεδόν πάντα.

Οἱ ἀστοὶ μας, μὴ ὄντας εὐχαριστημένοι ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι ἔχουν στή διάθεσή τους τίς γυναῖκες καὶ τίς θυγατέρες τῶν ἐργατῶν τους, χωρὶς κἀν νά γίνεται λόγος γιὰ τήν ἐπίσημη πορνεία, βρίσκουν μίαν ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση νά ξελογιάζουν ὁ ἕνας τὴν γυναίκα τοῦ ἄλλου.

Ὁ ἀστικός γάμος εἶναι στήν πραγματικότητα ἡ κοινοχτημοσύνη τῶν παντρεμένων γυναικῶν. Τό πολύ-πολύ θά μπορούσαν νά κατηγορήσουν τοὺς κομμουνιστές ὅτι θέλουν στή θέση μιᾶς ὑποκριτικῆς σκεπασμένης κοινοχτημοσύνης τῶν γυναικῶν νά βάλουν μιὰ ἐπίσημη, ἀνοιχτόκαρδη κοινοχτημοσύνη τῶν γυναικῶν. Κατά τὰ ἄλλα εἶναι αὐτονόητο πῶς μέ τήν κατάργηση τῶν σημερινῶν σχέσεων παραγωγῆς ἐξαφανίζεται καὶ ἡ κοινοχτημοσύνη τῶν γυναικῶν πού ἀπορέει ἀπό αὐτές, δηλαδή ἡ ἐπίσημη καὶ ἡ ἀνεπίσημη πορνεία.

Ἄκόμα κατηγορήσαν τούς κομμουνιστές ὅτι θέλουν τάχα νά καταργήσουν τήν πατρίδα, τήν ἐθνότητα.

Οἱ ἐργάτες δέν ἔχουν πατρίδα. Δέ μπορεί νά τούς πάρει αὐτό πού δέν ἔχουν. Μά μιά καί τό προλεταριάτο πρέπει πρῶτα νά καταστήσει τήν πολιτική ἐξουσία, νά ἀνυψῶθῃ σέ ἐθνική τάξη¹, νά συγκροτηθεῖ τό ἴδιο σάν ἔθνος, εἶναι καί τό ἴδιο ἐπίσης ἐθνικό, ἄν καί σέ καμιά περίπτωση μέ τήν ἔννοια τῆς ἀστικής τάξης.

Οἱ ἐθνικοί χωρισμοί καί οἱ ἐθνικές ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στούς λαούς ἐξαφανίζονται ὅλο καί περισσότερο μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀστικής τάξης, μέ τήν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου, μέ τήν παγκόσμια ἀγορά, μέ τήν ὁμοιομορφία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί τῶν συνθηκῶν ζωῆς πού ἀντιστοιχοῦν σ'αὐτήν.

Ἡ κυριαρχία τοῦ προλεταριάτου θά τούς ἐξαφανίσει ἀκόμα πιό γρήγορα. Ἡ κοινή δράση του, τουλάχιστον στίς πολιτισμένες χῶρες, ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς πρῶτους ὅρους τῆς ἀπελευθέρωσής του.

Στό βαθμό πού θά καταργεῖται ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνός ἀτόμου ἀπό τό ἄλλο, θά καταργεῖται καί ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνός ἔθνους ἀπό τό ἄλλο.

Μαζί μέ τήν ἐξάλειψη τῆς ἀντίθεσης τῶν τάξεων στό ἐσωτερικό τῶν ἐθνῶν, ἐξαλείφεται ἡ ἐχθρική στάση τῶν ἐθνῶν μεταξύ τους.

Οἱ κατηγορίες ἐναντία στόν κομμουνισμό πού γίνονται γενικά ἀπό θρησκευτική, φιλοσοφική καί ἰδεολογική σκοπιά δέν ἀξίζουν νά συζητηθοῦν διεξοδικά.

Χρειάζεται μήπως μεγάλη νοημοσύνη γιά νά καταλάβει κανεῖς ὅτι μαζί μέ τίς συνθηκῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, μαζί μέ τίς κοινωνικές τους σχέσεις, μαζί μέ τήν κοινωνική τους ὑπαρξη, ἀλλάζουν καί οἱ παραστάσεις, οἱ ἀντιλήψεις καί οἱ ἔννοιές τους, μέ μιά λέξη ἀλλάζει καί ἡ συνείδησή τους;

1. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντίς: «νά ἀνυψῶθῃ σέ ἐθνική τάξη», ἔχει: «νά ἀνυψῶθῃ σέ ἡγέτιδα τάξη τοῦ ἔθνους». (Σημ. Σύντ.).

Τί άλλο δείχνει η ιστορία τῶν ιδεῶν, παρά ὅτι ἡ πνευματική παραγωγή μεταβάλλεται μαζί μέ τήν ὑλική παραγωγή; Οἱ κυρίαρχες ιδέες μιᾶς ἐποχῆς ἦταν πάντα μονάχα οἱ ιδέες τῆς κυρίαρχης τάξης.

Μιλᾶνε γιά ιδέες πού ἐπαναστατοῦν μιάν ὁλόκληρη κοινωνία. Μ'αὐτό ἐκφράζουν μονάχα τό γεγονός, ὅτι μέσα στήν παλιά κοινωνία σχηματίστηκαν τά στοιχεῖα μιᾶς νέας κοινωνίας, ὅτι μέ τή διάλυση τῶν παλιῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς συμβαδίζει ἡ διάλυση τῶν παλιῶν ιδεῶν.

“Ὅταν ὁ ἀρχαῖος κόσμος βρισκόταν στή δύση του, οἱ παλιές θρησκείες νικῆθηκαν ἀπό τή χριστιανική θρησκεία. “Ὅταν στό 18ο αἰῶνα οἱ χριστιανικές ιδέες ὑπόκυψαν στίς ιδέες του διαφωτισμοῦ, ἡ φεουδαρχική κοινωνία πάλαιβε γιά ζωή καί θάνατο μέ τήν ἀστική τάξη πού ἦταν τότε ἐπαναστατική. Οἱ ιδέες τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης καί τῆς θρησκείας ἐκφράζανε μονάχα τήν κυριαρχία τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ στό πεδίο τῆς συνείδησης!

«Μά», θά μᾶς πουν, «οἱ θρησκευτικές, ἠθικές, φιλοσοφικές, πολιτικές, νομικές ιδέες κλπ, ἔχουν βέβαια ἀλλάξει μέσα στήν πορεία τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης. “Ὅμως ἡ θρησκεία, ἡ ἠθική, ἡ φιλοσοφία, ἡ πολιτική, τό δίκαιο διατηροῦνται πάντα μέσα σ'αὐτή τήν ἀλλαγῆ.

Ἐπάρχουν ἀκόμα αἰώνιες ἀλήθειες, ὅπως ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη κλπ, πού εἶναι κοινές σ'ὅλες τίς κοινωνικές καταστάσεις. Ὁ κομμουνισμός ὅμως καταργεῖ τίς αἰώνιες ἀλήθειες, καταργεῖ τή θρησκεία, τήν ἠθική, ἀντί νά ἀνανεώσει τή μορφή τους, ἀντιφάσκει ἐπομένως μέ ὅλες τίς προηγούμενες ιστορικές ἐξελίξεις».

Σέ τί συνοψίζεται αὐτή ἡ κατηγορία; Ἡ ιστορία ὅλης τῆς ὡς τά τώρα κοινωνίας κινήθηκε μέσα σέ ταξικές ἀντι-

1. Στίς κατοπινές ἐκδόσεις τοῦ Μανιφέστου, ἀπό τή γερμανική ἔκδοση τοῦ 1872 καί ὄω, ἀντί «στό πεδίο τῆς συνείδησης», ἔχει: «στό πεδίο τῆς γνώσης». (Σημ. Σύντ.).

θέσεις, πού στις διάφορες εποχές διαμορφώνονταν διαφορετικά.

Μά όποιαδήποτε μορφή κι ἄν πήραν, ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ ἑνός μέρους τῆς κοινωνίας ἀπό τό ἄλλο, εἶναι ἕνα γεγονός κοινό σ' ὅλους τούς προηγούμενους αἰῶνες. Γι' αὐτό δέν εἶναι καθόλου ἐκπληχτικό, ὅτι ἡ κοινωνική συνείδηση ὄλων τῶν αἰώνων, παρ' ὅλες τίς διαφορές καί παρ' ὅλες τίς ποικιλίες, κινεῖται μέσα σέ ὀρισμένες κοινές μορφές, σέ τέτιες μορφές, ὅπως εἶναι οἱ μορφές τῆς συνείδησης, πού θά διαλυθοῦν ὀλοκληρωτικά μονάχα μέ τήν πλέρια ἐξαφάνιση τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης.

Ἡ κομμουνιστική ἐπανάσταση ἀποτελεῖ τήν πιό ριζική ρήξη μέ τίς πατροπαράδοτες σχέσεις ἰδιοχτησίας. Δέν εἶναι καθόλου ἐκπληχτικό ὅτι στήν πορεία τῆς ἀνάπτυξης τῆς ξεκόβει μέ τόν πιό ριζικό τρόπο μέ τίς πατροπαράδοτες ἰδέες.

Μά ἄς ἀφήσουμε τώρα τίς ἀντιρήσεις τῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στόν κομμουνισμό.

Εἶδαμε κιόλας πιό πάνω, ὅτι τό πρῶτο βῆμα στήν ἐργατική ἐπανάσταση εἶναι ἡ ἀνύψωση τοῦ προλεταριάτου σέ κυρίαρχη τάξη, ἡ κατάκτηση τῆς δημοκρατίας.

Τό προλεταριάτο θά χρησιμοποιήσῃ τήν πολιτική του κυριαρχία γιά ν' ἀποσπάσει βαθμιαία ἀπό τήν ἀστική τάξη ὄλο τό κεφάλαιο, γιά νά συγκεντρώσει ὅλα τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς στά χέρια τοῦ κράτους, δηλαδή τοῦ προλεταριάτου πού εἶναι ὀργανωμένο σάν κυρίαρχη τάξη, καί γιά νά αὐξήσει ὅσο τό δυνατό πιό γρήγορα τή μάζα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Αὐτό, φυσικά, στήν ἀρχή μπορεί νά γίνει μονάχα μέ δεσποτικές ἐπεμβάσεις στό δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας καί στίς ἀστικές σχέσεις παραγωγῆς, δηλαδή μέ μέτρα πού οἰκονομικά φαίνονται ἀνεπαρκῆ καί ἀστήριχτα, ἀλλά πού στήν πορεία τοῦ κινήματος ξεπερνοῦν τόν ἑαυτό τους καί γίνονται ἀναπόφευκτα τό μέσο γιά νά ἀνατραπεῖ ὀλόκληρος ὁ τρόπος παραγωγῆς.

Αυτά τὰ μέτρα, φυσικά, θά εἶναι διαφορετικά ἀνάλογα μέ τις διάφορες χώρες.

Ὡστόσο, γιά τις πιό προχωρημένες χώρες θά μπορούν νά μπουν σέ ἐφαρμογή, σχεδόν παντοῦ, τὰ παρακάτω μέτρα:

1. — Ἀπαλλοτριώση τῆς γαιοκτησίας καί χρησιμοποίηση τῆς γαιοπροσόδου, γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κρατικές δαπάνες.

2. — Γερή προοδευτική φορολογία.

3. — Κατάργηση τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου.

4. — Κατάσχεση τῆς περιουσίας ὄλων τῶν φυγᾶδων καί τῶν στασιαστῶν.

5. — Συγκέντρωση τῆς πίστης στά χέρια τοῦ κράτους, μέ μιά ἐθνική τράπεζα, πού τὰ κεφάλαιά της θά ἀνήκουν στό κράτος καί πού θάχει ἀποκλειστικό μονοπώλιο.

6. — Συγκέντρωση στά χέρια τοῦ κράτους ὄλων τῶν μέσων μεταφορᾶς.

7. — Αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐθνικῶν ἐργοστασίων καί τῶν ἐργαλείων παραγωγῆς. Ἐκχέρσωση καί βελτίωση τῶν γαιῶν, σύμφωνα μ' ἓνα γενικό σχέδιο.

8. — Ἴση ὑποχρεωτική δουλιὰ γιά ὄλους. Ὀργάνωση βιομηχανικῶν στρατῶν, ἰδιαίτερα γιά τή γεωργία.

9. — Συνδυασμός τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας. Μέτρα πού τείνουν στό νά ἐξαφανίσουν βαθμιαία τήν ἀντίθεση! ἀνάμεσα στήν πόλη καί στήν ὑπαιθρο.

10. — Δημόσια καί δωρεάν ἐκπαίδευση γιά ὄλα τὰ παιδιά. Κατάργηση τῆς δουλιᾶς τῶν παιδιῶν στά ἐργοστάσια μέ τή σημερινή της μορφή. Συνδυασμός τῆς ἐκπαίδευσης μέ τήν ὕλική παραγωγή κλπ, κλπ.

Ὅταν στήν πορεία τῆς ἐξέλιξης θάχουν ἐξαφανιστεῖ οἱ ταξικές διακρίσεις, κι ὅταν θάχει συγκεντρωθεῖ ὄλη ἡ παρα-

1. Στις κατοπινές γερμανικές ἐκδόσεις, ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ 1872 καί ὄω, ἀντί: «ἀντίθεση», ἔχει: «διάκριση». (Σημ. Σύντ.).

γωγή στά χέρια τῶν ὀργανωμένων ἀτόμων, τότε ἡ δημόσια ἐξουσία θά χάσει τόν πολιτικό της χαρακτήρα. Ἡ πολιτική ἐξουσία, στήν οὐσία της, εἶναι ἡ ὀργανωμένη βία μιᾶς τάξης γιά τήν καταπίεση μιᾶς ἄλλης.

Ὅταν τό προλεταριάτο στήν πάλη του ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, συγκροτεῖται ἀναγκαστικά σέ τάξη, ὅταν γίνεται μέ μιᾶ ἐπανάσταση κυρίαρχη τάξη καί, σάν κυρίαρχη τάξη, καταργεῖ βίαια τίς παλιές σχέσεις παραγωγῆς, τότε, μαζί μ'αὐτές τίς σχέσεις παραγωγῆς, καταργεῖ τοὺς ὄρους ὑπαρξῆς τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης, τῶν τάξεων γενικά! καί ἔτσι καί τήν ἴδια τή δικιά του κυριαρχία σάν τάξη.

Στήν θέση τῆς παλιάς ἀστικῆς κοινωνίας, μέ τίς τάξεις καί τίς ταξικές της ἀντιθέσεις ἔρχεται μιᾶ ἔνωση ὅπου ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ καθενός εἶναι ἡ προϋπόθεση γιά τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη ὅλων.

III

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

I. Ο ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

α) Ὁ φεουδαρχικός σοσιαλισμός

Ἡ γαλλική καί ἡ ἀγγλική ἀριστοκρατία ἀπ' τήν ἴδια τήν ἱστορική της θέση ἦταν προορισμένη νά γράφει λιβέλλους

I. Στίς κατοπινές γερμανικές ἐκδόσεις, ἀπό τήν ἐκδοση τοῦ 1872 καί ὄω, ἀντίς: «τῶν τάξεων γενικά», ἔχει: «τίς τάξεις γενικά».

ένάντια στη σύγχρονη αστική κοινωνία. Στη γαλλική επανάσταση του 'Ιουλίου του 1830, στο αγγλικό κίνημα για την κοινοβουλευτική μεταρύθμιση, ή αριστοκρατία υπόκυψε για μία ακόμα φορά στο μισητό νεόπλοστο. Δέ μπορούσε πιά νά γίνεται λόγος για μία σοβαρή πολιτική πάλη. Μονάχα ή φιλοσοφική πάλη τής απόμεινε.

Μά καί στον τομέα τής φιλολογίας είχε γίνει αδύνατη ή παλιά φρασεολογία τής εποχής τής παλινόρθωσης¹. 'Η αριστοκρατία για νά προκαλέσει συμπάθειες έπρεπε νά παραβλέψει φαινομενικά τά δικά τής συμφέροντα καί νά διατυπώσει τό κατηγορητήριό τής ένάντια στην αστική τάξη μονάχα προς τό συμφέρον τής εκμεταλλεόμενης εργατικής τάξης. Έτσι απόλάμβανε τήν ίκανοποίηση ότι μπορούσε ν' άπευθύνει λιβέλλους ένάντια στο νέο άφεντικό τής καί νά του ψιθυρίζει στ'αυτί λίγο-πολύ μαυρες προφητείες.

Έτσι γεννήθηκε ό φεουδαρχικός σοσιαλισμός, μισός ίερεμιάδα, μισός λιβέλλος, μισός αντίλαλος άπ'τό παρελθόν, μισός άπειλή για τό μέλλον, κάποτες χτυπώντας κατάστηθα τήν αστική τάξη μέ πικρόχολη, πνευματική, σαρκαστική κριτική, μά πού φαινόταν πάντα κωμικός μέ τήν ολοκληρωτική άνικανότητά του νά κατανοήσει τήν πορεία τής σύγχρονης ιστορίας.

Γιά νά πάρουν μαζί τους τό λαό, άνέμιζαν για σημαία τον προλεταριακό σάκκο τής έπαιτείας. Κάθε φορά όμως πού ό λαός τούς άκολουθοϋσε έβλεπε από πίσω τους τά παλιά φεουδαρχικά οικόσημα καί σκόρπιζε ξεσπάζοντας σέ βροντερά άνευλαβή γέλια.

1. Δέν έννοϋμε τήν αγγλική παλινόρθωση του 1860-1869, αλλά τή γαλλική περίοδο τής παλινόρθωσης του 1814-1830. (Σημείωση του Ένγκελς στην αγγλική έκδοση του 1888).

“Ένα μέρος από τούς γάλλους νομιμόφρονες! και ή «Νέα Ἀγγλία»² πρόσφεραν στόν κόσμο αυτό τό θέαμα.

“Όταν οί φεουδάρχες αποδείχνουν ότι ό φεουδαρχικός τρόπος έκμετάλλευσης ήταν άλλιώς διαμορφωμένος από τόν άστικό, τότε ξεχνούν μονάχα ένα πράγμα, ότι αυτοί άσκούσαν τήν έκμετάλλευση μέσα σέ όλότελα διαφορετικές καταστάσεις και συνθήκες πού έχουν ξεπεραστεί σήμερα. “Όταν αποδείχνουν ότι κάτω από τήν κυριαρχία τους δέν υπήρχε τό σύγχρονο προλεταριάτο, ξεχνούν μόνο ότι ή σύγχρονη άστική τάξη ήταν ίσα-ίσα ένας άναγκαίος γόνος τού δικού τους κοινωνικού καθεστώτος.

Κατά τά άλλα αποσιωπούν τόσο λίγο τόν αντίδραστικό χαρακτήρα τής κριτικής τους, πού ή κύριά τους κατηγορία έναντια στην άστική τάξη είναι άκριβώς ότι στό καθεστώς της αναπτύσσεται μιά τάξη πού θά τινάζει στόν άέρα όλο τό παλιό κοινωνικό καθεστώς.

Κατηγορούν τήν άστική τάξη για κάτι παραπάνω, τήν κατηγορούν ότι δημιουργεί ένα έπαναστατικό προλεταριάτο και όχι ένα προλεταριάτο γενικά.

Γι' αυτό, στην πολιτική πραχτική συμμετέχουν σ' όλα τά μέτρα βίας έναντια στην έργατική τάξη. Και στην καθημερινή ζωή τους, παρ' όλη τή φουσκωμένη φρασεολογία τους, καταδέχονται νά μαζεύουν τά χρυσά μήλα³ και νά έμπο-

1. *Νομιμόφρονες*, κόμμα τών ευγενών μεγαλοβιομηχάνων, όπαδοί τής παλινόρθωσης τής δυναστείας τών Βουρβόνων στη Γαλλία. (Σημ. Σύντ.).

2. Η «*Νέα Ἀγγλία*», ένας κύκλος από άγγλους άριστοκράτες, πολιτικούς και σιγγραφείς, πού προσχώρησαν στό Συντηρητικό Κόμμα. Ὀνομαστοί εκπρόσωποι τής «Νέας Ἀγγλίας» ήταν ό Ντισραέλι, ό Τόμας Κάρλαϊλ κ.ά. (Σημ. Σύντ.).

3. Στην άγγλική έκδοση τού 1888 ύστερα από τίς λέξεις: «χρυσά μήλα», προστέθηκαν οί λέξεις: «πού πέσαν από τό δέντρο τής βιομηχανίας». (Σημ. Σύντ.).

ρεύονται και ν' ανταλλάσουν την πίστη, τόν έρωτα και την τιμή, μέ μαλλί, κοκκινογούλια και ρακί¹.

Κι όπως ο παπάς και ο φεουδάρχης βάδιζαν πάντα χέρι μέ χέρι, έτσι και ο παπαδίστικος σοσιαλισμός βαδίζει χέρι μέ χέρι μέ τό φεουδαρχικό σοσιαλισμό.

Δέν υπάρχει πιό εύκολο πράγμα από τό νά δώσεις ένα σοσιαλιστικό επίχρισμα στό χριστιανικό άσκητισμό. Μήπως ο χριστιανισμός δέν καταφέρθηκε κι ένάντια στην άτομική ιδιοκτησία, ένάντια στό γάμο, ένάντια στό κράτος; Μήπως στή θέση τους δέν κήρυττε την άγαθοεργία και τή ζητιανιά, την άγαμία και τή θανάτωση τής σάρκας, τό μοναχικό βίο και την έκκλησία; 'Ο χριστιανικός² σοσιαλισμός δέν είναι παρά ο άγιασμός πού μ' αυτόν ο παπάς εύλογεί τή φούρκα του άριστοκράτη.

β) 'Ο μικροαστικός σοσιαλισμός

'Η φεουδαρχική άριστοκρατία δέν είναι ή μοναδική τάξη πού γκρεμίστηκε από την άστική τάξη, δέν είναι ή μοναδική τάξη πού οί συνθήκες τής ζωής της μαραίνονταν και σβήνανε μέσα στή σύγχρονη άστική κοινωνία. Οί ελεύθεροι

1. Αυτό άφορά κυρίως τή Γερμανία, όπου οί εύγενείς τής ύπαιθρου και οί γιούνγκερ έκμεταλλεύονται ένα μεγάλο μέρος από τά χτήματά τους για δικό τους λογαριασμό και μέ τή βοήθεια έπιστατών, ένώ παράλληλα είναι παραγωγοί ζάχαρης από τεύτλα και ρακιού από πατάτες. Οί πλουσιότεροι άγγλοι άριστοκράτες δέν ξέπεσαν άκόμα τόσο πολύ, μά κι αυτοί άκόμα ξέρουν πώς μπορεί νά έξουδετερώνει κανείς την πώση τής γαιοπροσόδου μέ την προσφορά του όνόματός του σέ λίγο-πολύ άμφιβολης ποιότητας ιδρυτές μετοχικών εταιριών. (Σημείωση του "Ένγκελς στην άγγλική έκδοση του 1888).

2. Στις εκδόσεις του 1872, του 1883 και του 1890 υπάρχει ή λέξη: «χριστιανικός». Στις εκδόσεις του 1848 στή θέση της υπάρχει ή λέξη: «άγιος». (Σημ. Σύντ.).

άστοί καί ἡ μικρή ἀγροτική τάξη τοῦ μεσαίωνα ἦταν οἱ πρόδρομοι τῆς σύγχρονης ἀστικής τάξης. Στίς χῶρες πού εἶναι βιομηχανικά καί ἐμπορικά λιγότερο ἀναπτυγμένες, αὐτή ἡ τάξη ἐξακολουθεῖ νά φυτοζωεῖ πλαί στήν ἀστική τάξη πού ἀναπτύσσεται.

Στίς χῶρες ὅπου ἀναπτύχθηκε ὁ σύγχρονος πολιτισμός, διαμορφώθηκε μιά καινούργια τάξη μικροαστῶν, πού ταλαντεύεται ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στήν ἀστική τάξη καί πού σάν συμπληρωματικό κομάτι τῆς ἀστικής κοινωνίας ξαναδημιουργεῖται πάντα ἀπ' τήν ἀρχή, πού τά μέλη τῆς ὅμως ἐκσφενδονίζονται διαρκῶς πρός τά κάτω, πρός τό προλεταριάτο, καί πού ἀκόμα, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας, βλέπουν νά πλησιάζει ἡ στιγμή πού θά ἐξαφανιστοῦν ὀλότελα σάν αὐτοτελές τμήμα τῆς σύγχρονης κοινωνίας καί θά ἀντικατασταθοῦν στό ἐμπόριο, στή μανιφακτούρα καί στή γεωργία, μέ ἐπιστάτες καί ὑπηρετές.

Σέ χῶρες ὅπως στή Γαλλία, ὅπου ἡ ἀγροτική τάξη ἀποτελεῖ πολύ περισσότερο ἀπό τό μισό τοῦ πληθυσμοῦ, ἦταν φυσικό οἱ συγγραφεῖς, πού πήγαιναν μαζί μέ τό προλεταριάτο ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, νά χρησιμοποιήσουν στήν κριτική τους γιά τό ἀστικό καθεστῶς τό μικροαστικό καί μικροαγροτικό μέτρο καί νά πάρουν τό μέρος τῶν ἐργατῶν ἀπό τή μικροαστική σκοπιά. Ἔτσι διαμορφώθηκε ὁ μικροαστικός σοσιαλισμός. Ὁ Σισμόντι εἶναι ὁ ἀρχηγός αὐτῆς τῆς φιλολογίας, ὄχι μονάχα γιά τή Γαλλία, ἀλλά καί γιά τήν Ἀγγλία.

Ὁ σοσιαλισμός αὐτός ἀνάλυσε μέ πολύ μεγάλη ὀξύνοια τίς ἀντιφάσεις πού ὑπάρχουν στίς σύγχρονες σχέσεις παραγωγῆς. Ξεσκέπασε τίς ὑποκριτικές ἀπολογίες τῶν οικονομολόγων. Ἀπόδειξε μέ ἀδιάψευστο τρόπο τά καταστροφικά ἀποτελέσματα τῶν μηχανῶν καί τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, τή συγκέντρωση τῶν κεφαλαίων καί τῆς γαιοκτησίας, τήν ὑπερπαραγωγή, τίς κρίσεις, τόν ἀναγκαστικό ἀφανισμό τῶν μικροαστῶν καί τῶν ἀγροτῶν, τήν ἀθλιότητα τοῦ προλετα-

ριάτου, τήν ἀναρχία στήν παραγωγή, τή χτυπητή δυσαναλογία στήν κατανομή τοῦ πλούτου, τόν ἐξοντωτικό βιομηχανικό πόλεμο ἀνάμεσα στά ἔθνη, τή διάλυση τῶν παλιῶν ἐθίμων, τῶν παλιῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων, τῶν παλιῶν ἐθνοτήτων.

Ὡστόσο, στό θετικό του περιεχόμενο, ὁ σοσιαλισμός αὐτός, θέλει εἴτε ν'ἀποκαταστήσει τά παλιά μέσα παραγωγῆς καί ἀνταλλαγῆς καί μαζί τους τίς παλιές σχέσεις ἰδιοκτησίας καί τήν παλιά κοινωνία, εἴτε νά κλείσει ξανά μέ τή βία τά σύγχρονα μέσα παραγωγῆς καί ἀνταλλαγῆς μέσα στά πλαίσια τῶν παλιῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας, τῶν σχέσεων πού εἶχαν ἀνατιναχτεῖ καί πού δέ μπορούσαν παρά ν'ἀνατιναχτοῦν ἀπ'αὐτά τά ἴδια τά σύγχρονα μέσα παραγωγῆς. Καί στίς δύο περιπτώσεις ὁ σοσιαλισμός αὐτός εἶναι ταυτόχρονα καί ἀντιδραστικός καί οὐτοπικός.

Συντεχνιακό καθεστώς γιά τή βιομηχανία καί πατριαρχική οἰκονομία γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία, αὐτή εἶναι ἡ τελευταία του λέξη.

Στήν παραπέρα ἐξέλιξή της ἡ τάση αὐτή κατάντησε μιά δειλή ἀποχαύνωση¹.

γ) Ὁ γερμανικός ἢ ὁ «ἀληθινός» σοσιαλισμός

Ἡ σοσιαλιστική καί κομμουνιστική φιλολογία τῆς Γαλλίας πού γεννήθηκε κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς κυρίαρχης ἀστικής τάξης, καί πού εἶναι ἡ φιλολογική ἔκφραση τῆς πάλης

1. Στήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1888 ἀντί: «Στήν παραπέρα ἐξέλιξή της ἡ τάση αὐτή κατάντησε μιά δειλή ἀποχαύνωση», ἔχει: «Τελικά, ὅταν τά σκληροτράχηλα ἱστορικά γεγονότα ἐδιώξαν κάθε μέθη αὐταπάτης, ἡ μορφή αὐτή τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκφυλίστηκε σέ μιάν οἰκτρῆ ἀποχαύνωση». (Σημ. Σύντ.).

έναντια σ'αυτή τήν κυριαρχία, μεταφέρθηκε στη Γερμανία σέ εποχή πού ή άστική τάξη μόλις άρχιζε τόν άγώνα της ένάντια στό φεουδαρχικό άπολυταρχισμό.

Γερμανοί φιλόσοφοι, μισοφιλόσοφοι καί ώραιολόγοι ρίχτηκαν άχόρταγα πάνω σ'αυτή τή φιλολογία καί ξεχασαν άκριβώς ότι μέ τήν εισαγωγή αυτών των έργων άπ'τή Γαλλία στη Γερμανία, δέν είχε γίνει ταυτόχρονα καί ή εισαγωγή των γαλλικών συνθηκών ζωής. Σχετικά μέ τίς γερμανικές συνθήκες, ή γαλλική φιλολογία έχασε κάθε άμεση πραχτική σημασία καί πήρε μιά όψη καθαρά φιλολογική. Ύποχρεώθηκε νά παρουσιαστεί σά μιά άργόσχολη θεωρητικολογία γιά τήν άληθινή κοινωνία¹, γιά τήν πραγματοποίηση τής ανθρώπινης φύσης. Έτσι γιά τούς γερμανούς φιλόσοφους του 18ου αιώνα, οί διεκδικήσεις τής πρώτης γαλλικής επανάστασης είχαν μονάχα τήν έννοια ότι ήταν διεκδικήσεις του «πραχτικού λόγου» γενικά, καί οί έκδηλώσεις τής θέλησης τής επαναστατικής γαλλικής άστικής τάξης σήμαιναν στά μάτια τους τούς νόμους τής καθαρής θέλησης, τής θέλησης, τέτιας πού πρέπει νά είναι, τής άληθινά ανθρώπινης θέλησης.

Ή άποκλειστική δουλιά των γερμανών φιλολόγων ήταν νά έναρμονίσουν τίς νέες γαλλικές ιδέες μέ τήν παλιά τους φιλοσοφική συνείδηση, ή καλύτερα νά άφομοιώσουν τίς γαλλικές ιδέες από τή δικιά τους τή φιλοσοφική άποψη.

Ή άφομοίωση αυτή έγινε μέ τόν ίδιο τρόπο, μέ τόν όποιο άφομοιώνει κανείς μιά ξένη γλώσσα, μέ τή μετάφραση.

Είναι γνωστό πώς οί καλόγηροι σκέπαζαν μέ άνούσιες ιστορίες καθολικών άγίων τά χειρόγραφα, πού πάνω τους ήταν γραμμένα τά κλασικά έργα τής άρχαίας ειδωλολατρικής

1. Στίς κατοπινές εκδόσεις άπό τή γερμανική έκδοση του 1872 καί ύστερα, παραλείπονται οί λέξεις: «γιά τήν άληθινή κοινωνία». (Σημ. Σύντ.).

ἐποχῆς. Οἱ γερμανοὶ φιλόλογοι ἀκολούθησαν τὸν ἀντίθετο δρόμο σχετικά μέ τή βέβηλη γαλλική φιλολογία. Γράψανε τίς φιλοσοφικές τους ἀνοησίες πίσω ἀπό τό γαλλικό πρωτότυπο. Λχ, πίσω ἀπό τή γαλλική κριτική τῶν χρηματικῶν σχέσεων, γράψανε: «Ἀποξένωση τῆς ἀνθρώπινης φύσης». Πίσω ἀπό τή γαλλική κριτική τοῦ ἀστικού κράτους γράψανε: «Κατάργηση τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀφηρημένου-γενικοῦ», κλπ.

Αὐτή τήν ὑπεισαγωγή τῆς φιλοσοφικῆς τους φρασεολογίας στίς γαλλικές ἐξηγήσεις τή βαφτίσανε: «Φιλοσοφία τῆς πράξης», «Ἀληθινό σοσιαλισμό», «Γερμανική ἐπιστήμη τοῦ σοσιαλισμοῦ», «Φιλοσοφική δικαίωση τοῦ σοσιαλισμοῦ», κλπ.

Μέ τόν τρόπο αὐτό εὐνοχίσανε γιά καλά τή γαλλική σοσιαλιστική καί κομμουνιστική φιλολογία. Καί μιά πού αὐτή ἡ φιλολογία στά χέρια τῶν γερμανῶν ἔπαψε νά ἐκφράζει τήν πάλη μιᾶς τάξης ἐνάντια σέ μιάν ἄλλη, ὁ γερμανός πείστηκε ὅτι ξεπέρασε τή «γαλλική μονομέρεια» καί ὅτι ἐκπροσωποῦσε ἀντί τίς ἀληθινές ἀνάγκες, τήν ἀνάγκη τῆς ἀλήθειας, κι ἀντί τά συμφέροντα τοῦ προλετάριου, τά συμφέροντα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τοῦ ἀνθρώπου γενικά, τοῦ ἀνθρώπου πού δέν ἀνήκει σέ καμιᾶ τάξη, πού δέν ἀνήκει καθόλου στήν πραγματικότητα καί πού ἀνήκει μονάχα στόν ὀμιχλώδη οὐρανό τῆς φιλοσοφικῆς φαντασίας.

Αὐτός ὁ γερμανικός σοσιαλισμός, πού ἔπαιρνε τόσο σοβαρά καί πανηγυρικά τίς ἀδέξιες μαθητικές του ἀσκήσεις καί τίς διαλαλοῦσε τόσο ἀγύρτικα, ἔχασε ὥστόσο σιγά-σιγά τή σχολαστική του ἀθωότητα.

Ὁ ἀγώνας τῆς γερμανικῆς καί ἰδιαίτερα τῆς πρωσικῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στούς φεουδάρχες καί τήν ἀπόλυτη μοναρχία, μέ μιᾶ λέξη, τό φιλελεύθερο κίνημα, ἔγινε πίο σοβαρό.

Ἔτσι, στόν «ἀληθινό» σοσιαλισμό δόθηκε ἡ τόσο ποθητή εὐκαιρία νά ἀντιπαραθέσει τίς σοσιαλιστικές διεκδικήσεις στό πολιτικό κίνημα, γιά νά ξαπολύσει τά πατροπαράδοτα ἀναθέματα ἐνάντια στό φιλελευθερισμό, ἐνάντια στό

άντιπροσωπευτικό κράτος ενάντια στον άστικό συναγωνισμό, στην άστική έλευθερία του τύπου, στο άστικό δίκαιο, στην άστική έλευθερία και ισότητα, και για να κηρύξει στη λαϊκή μάζα πώς δέν έχει να κερδίσει τίποτα απ' αυτό τό άστικό κίνημα, πώς αντίθετα θά τά χάσει όλα. 'Ο γερμανικός σοσιαλισμός ξέχασε εγκαιρα, ότι ή γαλλική κριτική, πού αυτός αποτελούσε τόν κούφιο αντίλαλό της, προϋποθέτει τή σύγχρονη άστική κοινωνία, μέ τούς αντίστοιχους υλικούς όρους ζωής και μέ τήν ανάλογη πολιτική συγκρότηση, προϋποθέσεις πού ή Γερμανία έπρεπε πρώτα να τις καταχτήσει.

Στίς γερμανικές άπολυταρχικές κυβερνήσεις μέ τήν άκολουθία τους από παπάδες, δασκάλους, εύγενείς και γραφειοκράτες ό σοσιαλισμός αυτός χρησίμευε σαν ποθητό σκιάχτρο ενάντια στην άστική τάξη πού τραβούσε προς τά πάνω άπειλητικά.

'Αποτελούσε τό υπόγλυκο συμπλήρωμα στίς πικρές βουρδουλίες και τις σφαιρες, μέ τις όποιες οι ίδιες αυτές κυβερνήσεις αντιμετώπιζαν τις γερμανικές εργατικές έξεγέρσεις.

"Αν ό «άληθινός» σοσιαλισμός έγινε έτσι ένα όπλο στα χέρια τών κυβερνήσεων ενάντια στη γερμανική άστική τάξη, ταυτόχρονα εκπροσωπούσε άμεσα ένα αντιδραστικό συμφέρον, τό συμφέρον του γερμανικού μικροαστισμού¹. 'Η μικροαστική τάξη πού έχει κληροδοτηθεί από τό 16ο αιώνα και πού τότες όλο και ξαναεμφανιζόταν καινούργια μέ διαφορετική μορφή, αποτελεί στη Γερμανία τήν άληθινή κοινωνική βάση της ύπάρχουσας κατάστασης.

'Η διατήρησή της θά πει διατήρηση της κατάστασης πού ύπάρχει στη Γερμανία. 'Η μικροαστική τάξη φοβάται

1. Στην άγγλική έκδοση του 1888 στο κεφάλαιο για τόν «άληθινό» σοσιαλισμό, αντίς: «ό γερμανικός μικροαστισμός», «ό γερμανός μικροαστός», έχει: «οί γερμανοί φιλισταίοι», «ό γερμανός μικρός φιλισταίος». (Σημ. Σύντ.).

τό βέβαιο άφανισμό της από τή βιομηχανική και πολιτική κυριαρχία τής άστικής τάξης, από τή μιá μεριά εξαιτίας τής συγκέντρωσης του κεφαλαίου και από τήν άλλη μέ τήν εμφάνιση του έπαναστατικού προλεταριάτου. 'Ο «άληθινός» σοσιαλισμός της φάνηκε ότι θά μπορέσει νά χτυπήσει μ' ένα σμπάρο και τά δυό αυτά τρυγόνια. Διαδόθηκε σάν επιδημία.

'Η έσθήτα, ή φτιαγμένη από άραχνούφαντες θεωρητικο-λογίες, ή κεντημένη μέ όμορφα ρητορικά λουλούδια, ή διαποτισμένη μέ μιá πνιγερή αισθηματική δροσιά, αυτή ή άπλόχωρη έσθήτα πού οι γερμανοί σοσιαλιστές τύλιξαν μέσα της τίς λίγες κοκαλιάρικες «αίώνιες αλήθειες» τους, χρησίμευε μονάχα για νά μεγαλώνει τήν κατανάλωση του έμπορεύματός τους άπ' αυτό τό κοινό.

'Από τή μεριά του ό γερμανικός σοσιαλισμός αντιλαμβάνεται όλο και πιά πολύ τόν προορισμό του, ότι είναι ό πομπώδης εκπρόσωπος αυτής τής μικροαστικής τάξης.

'Ανακήρυξε τό γερμανικό έθνος πρότυπο έθνος και τό γερμανό μικροαστό πρότυπο άνθρωπο. Σ' όλες τίς ποταπότητες αυτού του μικροαστού έδινε ένα άπόκρυφο άνωτερο σοσιαλιστικό νόημα πού σήμαινε τό αντίθετό τους. Τραβούσε ως τήν τελική συνέπεια παίρνοντας θέση ένάντια στην «βάνουσα καταστροφική» τάση του κομμουνισμού και διααλώνοντας τήν άμερόληπτη άνωτερότητά του πάνω άπ' όλους τους ταξικούς άγώνες. Μέ πολύ λίγες εξαιρέσεις όλα τά δήθεν σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά έργα, πού κυκλοφορούν στη Γερμανία, άνήκουν στην περιοχή αυτής τής βρωμερης και έκνευριστικής φιλολογίας¹.

1. 'Η έπαναστατική θύελλα του 1848 σάρωσε όλη αυτή τήν αξιοθρήνητη τάση, και άφαίρεσε από τους όπαδούς της κάθε όρεξη νά μιλούν πιά για σοσιαλισμό. 'Ο κυριότερος εκπρόσωπος και ό κλασικός τύπος αυτής τής τάσης είναι ό κ. Κάρλ Γκρύν. (Σημείωση του 'Ενγκελς στη γερμανική έκδοση του 1890).

2. Ο ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΣ Ή ΑΣΤΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Ένα μέρος τῆς ἀστικής τάξης θέλει νά γειάνει τὰ κοινωνικά κακά, γιά νά ἐξασφαλίσει τήν ὑπαρξη τῆς ἀστικής κοινωνίας.

Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν οἱ οἰκονομιστές, οἱ φιλόανθρωποι, οἱ ἀνθρωπιστές, οἱ ἄνθρωποι πού ἀσχολοῦνται νά καλυτερέψουν τήν κατάσταση τῶν ἐργαζομένων τάξεων, οἱ ὀργανωτές τῆς ἀγαθοεργίας, οἱ προστάτες τῶν ζώων, οἱ ἰδρυτές συλλόγων ὑπέρ τῆς μετριοπάθειας, οἱ πύο παρδαλοὶ ψευτομεταρρυθμιστές. Κι αὐτό τόν ἀστικό σοσιαλισμό ἔφτασαν νά τόν ἐπεξεργαστοῦν σέ ὀλόκληρα συστήματα.

Ἄς ἀναφέρουμε γιά παράδειγμα τή «Φιλοσοφία τῆς ἀθλιότητος» τοῦ Προυντόν.

Οἱ ἀστοὶ σοσιαλιστές θέλουν τίς συνθηκὲς ζωῆς τῆς σύγχρονης κοινωνίας χωρίς τούς ἀγῶνες καὶ τούς κινδύνους πού ἀπορέουν ἀναγκαστικά ἀπ' αὐτήν. Θέλουν τή σημερινή κοινωνία, ἀλλά ἀφοῦ τῆς ἀφαιρεθοῦν τὰ στοιχεῖα πού τήν ἐπαναστατοποιοῦν καὶ τή διαλύουν. Θέλουν τήν ἀστική τάξη χωρίς τό προλεταριάτο. Ἡ ἀστική τάξη φυσικά φαντάζεται τόν κόσμο ὅπου κυριαρχεῖ, σάν τόν καλύτερο κόσμο. Ὁ ἀστικός σοσιαλισμός ἐπεξεργάζεται αὐτή τήν παρήγορη εἰκόνα σ' ἓνα μισό ἢ ὀλοκληρωμένο σύστημα. "Ὅταν παροτρύνει τό προλεταριάτο νά πραγματοποιήσῃ τὰ συστήματά του καὶ νά μπεῖ στή νέα Ἱερουσαλήμ, τότε κατὰ βάθος, τό καλεῖ νά σταματήσῃ στή σημερινή κοινωνία, νά ἀποβάλει ὅμως τίς ἐχθρικές ἀντιλήψεις πού ἔχει γι' αὐτήν.

Μιά ἄλλη μορφή αὐτοῦ τοῦ σοσιαλισμοῦ, λιγότερο συστηματική, ἀλλά πύο πραχτική, δοκίμασε νά ἀποτρέψῃ τήν ἐργατική τάξη, ἀπό κάθε ἐπαναστατικό κίνημα, ἀποδείχνοντας ὅτι δέ μπορεῖ νά τήν ὠφελήσῃ αὐτή ἢ ἐκείνη ἡ πολιτική μεταβολή, ἀλλά μονάχα μιά μεταβολή τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν ζωῆς, τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. "Ὅμως, ὁ σοσιαλισμός αὐτός, μέ τήν μεταβολή τῶν ὑλικῶν συνθηκῶν

ζωής δέν έννοεί καθόλου τήν κατάργηση τών άστικῶν σχέσεων παραγωγῆς, πού μπορεί νά γίνει μονάχα μέ έπαναστατικό τρόπο, αλλά διοικητικές μεταρρυθμίσεις πάνω στό έδαφος αὐτῶν τῶν σχέσεων παραγωγῆς καί έπομένως δέ θά αλλάξει τίποτα στίς σχέσεις τοῦ κεφαλαίου καί τῆς μισθωτῆς εργασίας, αλλά πού, στήν καλύτερη περίπτωση, θά λιγοστέψει γιά τήν άστική τάξη τά έξοδα τῆς κυριαρχίας της καί θά άπλοποιήσει τόν κρατικό της προϋπολογισμό.

Τήν πύο ταιριαστή του έκφραση ὁ άστικός σοσιαλισμός τήν παίρνει τότε μονάχα, ὅταν καταντάει ένα άπλό ρητορικό σχήμα.

Έλεύθερο έμπόριο! — πρὸς ὄφελος τῆς εργαζόμενης τάξης. Προστατευτικοί δασμοί! — πρὸς ὄφελος τῆς εργαζόμενης τάξης. Φυλακές μέ κελιά! — πρὸς ὄφελος τῆς εργαζόμενης τάξης. Αὐτή εἶναι ἡ τελευταία λέξη τοῦ άστικού σοσιαλισμοῦ, ἡ μόνη πού τήν έννοεί στά σοβαρά.

Ὁ σοσιαλισμός τῆς άστικῆς τάξης εἶναι άκριβῶς ὁ ίσχυρισμός, ὅτι οἱ άστοί εἶναι άστοί πρὸς ὄφελος τῆς εργαζόμενης τάξης.

3. Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΟΥΤΟΠΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

Δέ μιλάμε ἐδῶ γιά τή φιλολογία, πού σ'όλες τίς σύγχρονες μεγάλες έπαναστάσεις διατύπωσε τίς διεκδικήσεις τοῦ προλεταριάτου (Έργα τοῦ Μπαμπέφ κλπ.).

Οἱ πρῶτες άπόπειρες τοῦ προλεταριάτου νά ἐπιβάλει τό δικό του ταξικό συμφέρον, πού έγιναν μέσα σέ μία έποχή γενικοῦ αναβρασμοῦ, στήν περίοδο τῆς άνατροπῆς τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, άπότυχαν άναγκαστικά, γιατί τό ίδιο τό προλεταριάτο δέν εἶχε άκόμα ἐξελιχθεῖ καί γιατί ἔλειπαν οἱ υλικοί ὅροι τῆς άπελευθέρωσῆς του, πού εἶναι άκριβῶς προῖόν τῆς άστικῆς έποχῆς. Ἡ έπαναστατική φιλολογία

πού συνόδευε τὰ πρῶτα αὐτὰ κινήματα τοῦ προλεταριάτου, εἶναι στό περιεχόμενό της ἀναγκαστικά ἀντιδραστική. Κηρύχει ἕναν γενικό ἀσκητισμό καί μιά χοντροκομένη ἰσοπέδωση.

Τά καθαυτό σοσιαλιστικά καί κομμουνιστικά συστήματα, τὰ συστήματα τοῦ Σαίν Σιμόν, τοῦ Φουριέ, τοῦ Ὀουεν κλπ, ἐμφανίζονται στήν πρώτη ἀνεξέλιχτη περίοδο τῆς πάλης ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στήν ἀστική τάξη, περίοδο πού τήν περιγράψαμε πιό πάνω. (Βλ. ἀστική τάξη καί προλεταριάτο).

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ ἐφευρέτες αὐτῶν τῶν συστημάτων βλέπουν τήν ἀντίθεση τῶν τάξεων καθώς καί τή δραστηκότητα τῶν διαλυτικῶν στοιχείων μέσα στήν ἴδια τήν κυρίαρχη κοινωνία. Δέ βλέπουν ὅμως ἀπό τή μεριά τοῦ προλεταριάτου καμιά ἱστορική πρωτοβουλία, κανένα δικό του πολιτικό κίνημα.

Μιά καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης συμβαδίζει μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, δέ βλέπουν τοὺς ὑλικούς ὄρους γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ προλεταριάτου καί ψάχνουν νά βροῦν μιά κοινωνική ἐπιστήμη, κοινωνικούς νόμους γιά νά δημιουργήσουν αὐτούς τοὺς ὄρους.

Στή θέση τῆς κοινωνικῆς δράσης, πρέπει νά μπεῖ ἡ δική τους ἐφευρετική δράση, στή θέση τῶν ἱστορικῶν ὄρων γιά τήν ἀπελευθέρωση μπαίνουν φανταστικοί ὄροι, στή θέση τῆς βαθμιαία ἀναπτυσσόμενης ὀργάνωσης τοῦ προλεταριάτου σέ τάξη, μπαίνει μιά ὀργάνωση τῆς κοινωνίας πού σκαρώθηκε εἰδικά γι' αὐτό. Γι' αὐτούς ἡ μελλοντική παγκόσμια ἱστορία ἀναλύεται στήν προπαγάνδα καί στήν πραχτική ἐφαρμογή τῶν κοινωνικῶν τους σχεδίων.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἔχουν ἐπίγνωση ὅτι μέ τὰ σχέδιά τους ἐκπροσωποῦν κυρίως τό συμφέρον τῆς ἐργαζόμενης τάξης, γιατί εἶναι ἡ τάξη πού ὑποφέρει πιό πολύ. Καί μονάχα ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, ἀπό τήν ἄποψη τῆς τάξης πού ὑποφέρει περισσότερο ἀπ' ὄλους, ὑπάρχει γι' αὐτούς τό προλεταριάτο.

Ἡ ἀνεξέλιχτη ὁμως μορφή τῆς πάλης τῶν τάξεων, ὅπως καί οἱ δικές τους συνθήκες ζωῆς, τοὺς κάνουν νά νομίζουν πῶς βρίσκονται πολύ πῶ πάνω ἀπ'αὐτή τήν ταξικὴ ἀντίθεση. Θέλουν νά καλυτερέψουν τίς συνθήκες ζωῆς γιά ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, ἀκόμα καί γιά τὰ πῶ εὐκατάστατα. Γι'αὐτό ἀπευθύνουν διαρκῶς ἐκκλήσεις σ'ὀλόκληρη τήν κοινωνία χωρίς διάκριση καί ἀπευθύνονται μάλιστα κατὰ προτίμηση στήν κυρίαρχη τάξη. Γιατί ἀρκεῖ νά κατανοήσει κανεὶς τό σύστημά τους γιά ν'ἀναγνωρίσει ὅτι εἶναι τό καλύτερο ἀπό ὅλα τὰ δυνατά σχέδια τῆς καλύτερης ἀπ'ὄλες τίς δυνατές κοινωνίες.

Ἀποκρούουν γι'αὐτό κάθε πολιτικὴ καί ἰδιαίτερα κάθε ἐπαναστατικὴ δράση, θέλουν νά φτάσουν στό σκοπό τους μέ εἰρηνικά μέσα καί προσπαθοῦν νά ἀνοίξουν δρόμο στό καινούργιο κοινωνικὸ εὐαγγέλιο μέ τὴ δύναμη τοῦ παραδείγματος, μέ πειραματισμούς «ἐν σμικρῶ», πού φυσικά πάντα ἀποτυχαίνουν.

Αὐτὴ ἡ φανταστικὴ περιγραφή τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας γεννιέται σέ μιὰ ἐποχὴ πού τό προλεταριάτο εἶναι ἀκόμα στὸν ἀνώτατο βαθμὸ ἀνεξέλιχτο, πού καί τό ἴδιο ἀντιλαμβάνεται ἀκόμα μέ φανταστικὸ τρόπο τὴ θέση του, ἀπὸ τὴ γεμάτη διαίσθηση, πρώτη ἐπιθυμία του γιά μιὰ γενικὴ μετατροπὴ τῆς κοινωνίας.

Τὰ σοσιαλιστικὰ καί κομμουνιστικὰ γραφτὰ ἀποτελοῦνται ὁμως καί ἀπὸ κριτικὰ στοιχεῖα. Χτυποῦν ὄλες τίς βάσεις τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Γι'αὐτό πρόσφεραν ἐξαιρετικὰ πολῦτιμο ὕλικό γιά τό διαφωτισμὸ τῶν ἐργατῶν. Οἱ θετικὲς τους ἀπόψεις γιά τὴ μελλοντικὴ κοινωνία, ἡ κατάργηση τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στήν πόλη καί στήν ὑπαιθρο, ἡ κατάργηση τῆς οἰκογένειας, τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, ἡ διακήρυξη τῆς κοινωνικῆς ἁρμονίας, ἡ μετατροπὴ τοῦ κράτους σέ ἀπλὴ διαχείριση τῆς παραγωγῆς — ὄλες αὐτές οἱ θέσεις τους ἐκφράζουν μονάχα τὴν ἐξάλειψη τῆς ταξικῆς ἀντίθεσης, πού μόλις ἀρχίζει νά ἀναπτύσσεται καί

πού τή γνωρίζουν μόνο στην πρώτη άδιαμόρφωτη και άκαθόριστη άκόμα μορφή της. Για τούτο, αυτές οι ίδιες οι θέσεις έχουν άκόμα ένα καθαρά ούτοπικό νόημα.

Ἡ σημασία τοῦ κριτικοῦ-ούτοπικοῦ σοσιαλισμοῦ καί κομμουνισμοῦ βρίσκεται σέ αντίστροφη ἀναλογία μέ τήν ιστορική εξέλιξη. Στό βαθμό πού ἀναπτύσσεται καί διαμορφώνεται ἡ πάλι τῶν τάξεων, στόν ἴδιο βαθμό χάνει κάθε πρακτική ἀξία, κάθε θεωρητική δικαιολογία τούτη ἡ φανταστική ἀνώψωση πάνω ἀπ' τήν πάλι αὐτή, τούτη ἡ φανταστική καταπολέμησή της. Γι' αὐτό κι ἂν ἀπό πολλές ἀπόψεις οἱ πρωτουργοί αὐτῶν τῶν συστημάτων ἦταν ἐπαναστάτες, οἱ μαθητές τους ὁμως συγκροτοῦν πάντα ἀντιδραστικές αἱρέσεις. Διατηροῦν ἀναλλοίωτες τίς παλιές ἀντιλήψεις τῶν δασκάλων σχετικά μέ τήν ιστορική εξέλιξη τοῦ προλεταριάτου. Γι' αὐτό προσπαθοῦν μέ συνέπεια ν' ἀμβλύνουν ξανά τήν πάλι τῶν τάξεων καί νά συμβιβάσουν τίς ἀντιθέσεις. Ἐξακολουθοῦν νά ὄνειρεύονται πῶς θά πραγματοποιήσουν μέ πειράματα τίς κοινωνικές τους οὐτοπίες: "Ἰδρυση ἀπομωμένων φαλανστηρίων, δημιουργία ἀποικίων στό ἐσωτερικό (Home - colonies) Ἰδρυση μιᾶς μικρῆς Ἰκαρίας", μικροσκοπική ἐκδοχή τῆς νέας Ἰερουσαλήμ. Καί γιά νά χτίσουν ὅλους αὐτούς τοὺς ἰσπανικούς πύργους, ἀναγκάζονται νά κάνουν ἔκκληση στήν καρδιά καί στό βαλάντιο τῶν ἀστῶν

1. Φαλανστήρια, ἦταν ἡ ὄνομασία τῶν σοσιαλιστικῶν ἀποικίων πού σχεδίαζε ὁ Κάρολος Φουριέ. Ἰκαρία, ὀνόμαζε ὁ Καμπέ τήν Οὐτοπία του καί ἀργότερα τήν κομμουνιστική του ἀποικία στήν Ἀμερική. (Σημείωση τοῦ Ἐγκελς στήν ἀγγλική ἐκδοχή τοῦ 1888).

Ἄποικίες στό ἐσωτερικό (Home - colonies) ὀνομάζει ὁ Ὅουεν τίς κομμουνιστικές, ὑποδειγματικές ἐταιρίες του. Φαλανστήρια λέγαγε τὰ κοινωνικά παλάτια πού σχεδίασε ὁ Φουριέ. Ἰκαρία λέγαγε τή φανταστική οὐτοπική χώρα, πού ὁ Καμπέ περιέγραψε τοὺς κομμουνιστικούς της θεσμούς. (Σημείωση τοῦ Ἐγκελς στή γερμανική ἐκδοχή τοῦ 1890).

φιλανθρώπων. Σιγά-σιγά πέφτουν στην κατηγορία τῶν ἀντιδραστικῶν ἢ συντηρητικῶν σοσιαλιστῶν πού περιγράφηκαν πιά πάνω καί δέν ξεχωρίζουν ἀπ'αυτούς παρά μονάχα μέ ἓνα πιά συστηματικό σχολαστικισμό, μέ μιά φανατική πρόληψη γιά τή θαυματουργή ἀποτελεσματικότητα τῆς κοινωνικῆς τους ἐπιστήμης.

Γι'αὐτό ἀντιτάσσονται μέ πείσμα ἐνάντια σέ κάθε πολιτικό κίνημα τῶν ἐργατῶν, ἓνα πείσμα πού μπορούσε νά προέρχεται μονάχα ἀπό μιά τυφλή ἔλλειψη πίστης στό νέο εὐαγγέλιο.

Οἱ ὁπαδοί τοῦ Ὅουεν στήν Ἀγγλία, τοῦ Φουριέ στή Γαλλία ἀντιδροῦν, οἱ πῶτοι ἐνάντια στούς χαρτιστές, οἱ δεῦτεροι ἐνάντια στούς μεταρρυθμιστές¹.

IV

Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ

Σύμφωνα μέ ὅσα εἶπαμε στό 2ο μέρος βγαίνει μόνη της ἡ σχέση τῶν κομμουνιστῶν πρὸς τά συγκροτημένα πιά ἐργατικά κόμματα, δηλαδή ἡ σχέση τους πρὸς τοὺς χαρτιστές στήν Ἀγγλία καί τοὺς ἀγροτικούς μεταρρυθμιστές στή Βόρεια Ἀμερική.

1. Πρόκειται γιά τοὺς ὁπαδούς τῆς ἐφημερίδας «Ρεφόρμ» («Ἡ μεταρρύθμιση»), πούβγαине στό Παρίσι ἀπό τό 1843 ὡς τό 1850. (Σημ. Σύντ.).

Ἄγωνίζονται γιὰ νὰ πετύχουν τοὺς ἄμεσους σκοποὺς καὶ γιὰ τὰ ἄμεσα συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀλλὰ στό σημερινό κίνημα ἐκπροσωποῦν ταυτόχρονα καὶ τὸ μέλλον τοῦ κινήματος. Στὴ Γαλλία οἱ κομμουνιστὲς τάσσονται μὲ τὸ σοσιαλιστικό-δημοκρατικό κόμμα¹ ἐνάντια στὴ συντηρητική καὶ ριζοσπαστική ἀστική τάξη, χωρὶς ὅμως νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ κριτικάρουν τὶς φράσεις καὶ τὶς αὐταπάτες πού ἔχουν τὴν προέλευσή τους στὴν ἐπαναστατική παράδοση.

Στὴν Ἑλβετία ὑποστηρίζουν τοὺς ριζοσπάστες, χωρὶς νὰ παραγνωρίζουν ὅτι αὐτὸ τὸ κόμμα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντιφασιστικά στοιχεῖα, ἐν μέρει ἀπὸ δημοκράτες σοσιαλιστὲς μὲ τὴ γαλλικὴ ἔννοια, καὶ ἐν μέρει ἀπὸ ἀστὸς ριζοσπάστες.

Ἄνάμεσα στοὺς πολωνοὺς οἱ κομμουνιστὲς ὑποστηρίζουν τὸ κόμμα πού θεωρεῖ τὴν ἀγροτική ἐπανάσταση σάν προϋπόθεση τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης, δηλ. τὸ κόμμα πού τὸ 1846 προκάλεσε τὴν ἐπανάσταση τῆς Κρακοβίας.

Στὴ Γερμανία κάθε φορά πού ἡ ἀστική τάξη ἐκδηλώνεται ἐπαναστατικά τὸ κομμουνιστικό κόμμα παλαίβει μαζί μὲ τὴν ἀστική τάξη ἐνάντια στὴν ἀπόλυτη μοναρχία, ἐνάντια στὴ φεουδαρχικὴ γαιοχτησία καὶ στό μικροαστισμό.

1. Τὸ κόμμα πού τότε ἀντιπροσωπευόταν ἀπὸ τὸ Λεντρώ-Ρολλέν στό κοινοβούλιο, ἀπὸ τὸν Λουὶ Μπλάν στὴ φιλολογία καὶ στὸν καθημερινό τύπο ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Μεταρρύθμιση». Τὸ ὄνομα «σοσιαλδημοκράτης» σήμαινε τότε γιὰ τοὺς ἀναδόχους του τμῆμα τοῦ δημοκρατικοῦ ἢ ρεπουμπλικάνικου κόμματος μὲ λίγο-πολύ σοσιαλιστικό χρῶμα. (Σημείωση τοῦ Ἐνγκελς στὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση τοῦ 1888).

Τὸ κόμμα πού λεγότανε τότε σοσιαλιστικό-δημοκρατικό κόμμα στὴ Γαλλία ἦταν κόμμα πού ἀντιπροσωπευότανε στὴν πολιτικὴ ἀπὸ τὸν Λεντρώ Ρολλέν καὶ στὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Λουὶ Μπλάν. Ἦταν δηλ. πέρα γιὰ πέρα διαφορετικό ἀπὸ τὴ σημερινὴ γερμανικὴ σοσιαλδημοκρατία. (Σημείωση τοῦ Ἐνγκελς στὴ γερμανικὴ ἔκδοση τοῦ 1890):

Μά ούτε στιγμή δέν παραμελεί τό κομμουνιστικό κόμμα νά καλλιεργεί στους ἐργάτες μιά ὄσο μπορεῖ πιά καθαρὴ συνείδηση σχετικά μέ τήν ἐχθρική ἀντίθεση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀστική τάξη καί στό προλεταριάτο, γιά νά μποροῦν οἱ γερμανοὶ ἐργάτες νά στρέψουν ἀμέσως ἐνάντια στήν ἀστική τάξη σάν ἰσάριθμα ὄπλα τίς κοινωνικές καί πολιτικές συνθήκες, πού ἡ ἀστική τάξη εἶναι ὑποχρεωμένη νά πραγματοποιήσῃ μέ τήν κυριαρχία της, ἔτσι πού, ἀμέσως ὕστερα ἀπό τήν ἀνατροπὴ τῶν ἀντιδραστικῶν τάξεων στή Γερμανία, ν' ἀρχίσει ὁ ἀγώνας ἐνάντια στήν ἴδια τήν ἀστική τάξη.

Οἱ κομμουνιστές στρέφουν τήν κύρια προσοχή τους στή Γερμανία, γιατί ἡ Γερμανία βρίσκεται στίς παραμονές μιᾶς ἀστικῆς ἐπανάστασης καί γιατί αὐτὴ τήν ἀνατροπὴ τήν πραγματοποιεῖ μέσα σέ πιά προχωρημένες συνθήκες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ γενικά καί μ' ἓνα προλεταριάτο πολύ πιά ἀναπτυγμένο ἀπό τήν Ἀγγλία τοῦ 17ου καί τὴ Γαλλία τοῦ 18ου αἰώνα. Ἡ γερμανικὴ ἀστικὴ ἐπανάσταση, ἐπομένως, μπορεῖ νά εἶναι μονάχα τό ἄμεσο προοίμιο μιᾶς προλεταριακῆς ἐπανάστασης.

Μέ μιά λέξη, οἱ κομμουνιστές ὑποστηρίζουν παντοῦ κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα ἐνάντια στήν ὑπάρχουσα κοινωνικὴ καί πολιτικὴ κατάσταση.

Σέ ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα προβάλλουν τό ζήτημα τῆς ἰδιοχτησίας, ὅποιαδῆποτε μορφή, περισσότερο ἢ λιγότερο ἐξελιγμένη, κι ἂν ἔχει πάρει, σάν τό βασικὸ ζήτημα τοῦ κινήματος.

Τέλος, οἱ κομμουνιστές ἐργάζονται παντοῦ γιά τὴ σύνδεση καί τὴ συνεννόηση τῶν δημοκρατικῶν κομμάτων ὄλων τῶν χωρῶν.

Οἱ κομμουνιστές θεωροῦν ἀνάξιο τους νά κρύβουν τίς ἀπόψεις καί τίς προθέσεις τους. Δηλώνουν ἀνοιχτὰ ὅτι οἱ σκοποὶ τους μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν μονάχα μέ τὴ βίαιη ἀνατροπὴ ὄλου τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος.

Ἐς τρέμουν οἱ κυρίαρχες τάξεις μπρός σέ μιά κομμουνιστική ἐπανάσταση. Οἱ προλετάριοι δέν ἔχουν νά χάσουν σ'αυτήν τίποτε ἄλλο, ἐκτός ἀπό τίς ἀλυσίδες τους. Ἐχουν νά κερδίσουν ἕναν κόσμον ὀλόκληρο.

**ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΕΝΩΘΕΙΤΕ!**

*Γράφτηκε ἀπό τόν Κ. Μάρξ καί
τόν Φ. Ἐνγκελς στήν περίοδο
ἀπό τό Δεκέμβρη τοῦ 1847 ὡς τό
Γενάρη τοῦ 1848*

*Πρώτη φορά τυπώθηκε τό
Φεβράρι τοῦ 1848 στό Λονδίνο*

*Σύμφωνα μέ τή γερμανική ἔκδοση
τοῦ 1848, παίρνοντας ὑπόψη
τίς κατοπινές ἐκδόσεις πού τίς
φρόντισαν οἱ συγγραφεῖς*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στη γερμανική έκδοση τοῦ 1872	5
Πρόλογος στη ρωσική έκδοση τοῦ 1882	7
Πρόλογος στη γερμανική έκδοση τοῦ 1883	10
Ἀπό τόν πρόλογο στη γερμανική έκδοση τοῦ 1890	11
ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ	17
I. Ἄστοί καί προλετάριοι	18
II. Προλετάριοι καί κομμουνιστές	36
III. Σοσιαλιστική καί κομμουνιστική φιλολογία	48
1. Ὁ ἀντιδραστικός σοσιαλισμός	48
α) Ὁ φεουδαρχικός σοσιαλισμός	48
β) Ὁ μικροαστικός σοσιαλισμός	51
γ) Ὁ γερμανικός ἢ ὁ «ἀληθινός» σοσιαλισμός	53
2. Ὁ συντηρητικός ἢ ἀστικός σοσιαλισμός	58
3. Ὁ κριτικός οὐτοπιστικός σοσιαλισμός καί κομμουνισμός	59
IV. Ἡ στάση τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι στά διάφορα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης	63

Κ. Μάρξ - Φ. Ένγκελς
ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ
ΤΟΥ
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ
Δεκέμβρης 1984
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»

